

POSRNULI I HEROJSKI ČOVJEK-KRANJČEVIĆ I NAZOR O ODNOSU BOGA I ČOVJEKA

Dominić, Korina

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:854532>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET
ZAVRŠNI RAD

POSRNULI I HEROJSKI ČOVJEK –
KRANJČEVIĆ I NAZOR O ODNOSU BOGA I
ČOVJEKA

KORINA DOMINIĆ

Split, 2021.

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Romantizam, realizam i moderna u hrvatskoj književnosti

**POSRNULI I HEROJSKI ČOVJEK – KRANJČEVIĆ I NAZOR O
ODNOSU BOGA I ČOVJEKA**

Student:

Korina Dominić

Mentor:

doc. dr. sc. Ivana Odža

Split, rujan 2021.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Religiozno pjesništvo hrvatske moderne	2
3. Stvaralaštvo Silvija Strahimira Kranjčevića	5
3.1. Religiozno pjesništvo Silvija Strahimira Kranjčevića	9
4. Stvaralaštvo Vladimira Nazora	19
4.1. Religiozno pjesništvo Vladimira Nazora	24
5. Zaključak	32
6. Literatura.....	34
6.1. Internetski izvori.....	36
Sažetak.....	37
Abstract	38

1. Uvod

Uz brojne teme, religijski, prvenstveno kršćanski sadržaji, značajno su obilježili hrvatsku kulturu i književnost. Biblijski se motivi javljaju od početka hrvatske književnosti – na samom se početku javljaju latinski zapisi na crkvama, grobnicama, oltarnim pregradama (Šimundža, 2004: 15), prijevodi Biblije, a kasnije dolazi do pojava hagiografija (biografija svetaca), svetačkih legendi i drugih vjerskih tekstova. U humanizmu i renesansi dolazi do vjerskog zatišja, u baroku vlada protureformacija, odnosno katolička obnova pa su religijske teme opet u središtu interesa baroknih pisaca. Romantizam je razdoblje narodnog preporoda zbog čega je književnost okupirana nacionalnim pitanjima, buđenjem nacionalne svijesti i jačanjem narodnog identiteta i zajedništva (Petrač, 1995: 86) dok se u realizmu književnost polako vraća svjetovnim temama usmjerenim na problematična mjesta društvene slike toga vremena, no duhovne teme koegzistiraju sa svjetovnima. Sve do tog razdoblja slijedi se Marulićev religiozni pogled na svijet, odnosno veličanje Boga, isticanje nade i povjerenja u Njega, a krajem 19. stoljeća događaju se određene promjene (Šimundža, 2004: 15). Glavni obrat odnosi se na propitkivanje postojanja Boga kao Stvoritelja, čovjeka i njegove svjetovne funkcije, kritizira se djelovanje Crkve i njenih predvodnika, njihova nedosljedna ponašanja i sl. Usprkos izmijenjenome odnosu prema Bogu, mnogo je autora i dalje pronalazilo nadahnuće u biblijskim temama, a Silvije Strahimir Kranjčević i Vladimir Nazor nisu tome iznimka. Iako se koriste vrlo sličnim motivima, njihovo se stvaralaštvo uvelike razlikuje. Kranjčevićovo se religijsko pjesništvo često, zbog načina pisanja i pristupa obrađivanim temama, naziva pesimističnim, dok se Nazor, zbog drugačijeg, vedrijega pristupa u dijelu svoga opusa smatra optimističnim pjesnikom.

U ovom će se radu metodom analize pjesama spomenutih autora pružiti detaljniji uvid u njihovo religijsko pjesništvo i njihove međusobne razlike. Analizi religijskoga pjesničkoga korpusa spomenutih autora prethodit će pregled moderne i promjena koje su se odvijale u odnosu na religijsku književnost. Prije analize religijskoga pjesništva autora, bit će predstavljeno njihovo stvaralaštvo, što daje potpuniju sliku autora te olakšava razumijevanje i svrstavanje pjesnika u određeni književni i vremenski kontekst. Analiza Nazorova i Kranjčevićeva religijskoga pjesništva pokušat će ukazati na sličnosti i razlike u poimanju odnosa čovjeka i Boga. Riječ je o dvjema perspektivama – s jedne strane o povjerenju u odnos čovjek-Bog („herojski“ čovjek), s druge strane o preispitivanju božanske naklonosti prema čovjeku i pozicije „posrnuloga“ čovjeka.

2. Religiozno pjesništvo hrvatske moderne

Kako razdoblja u književnosti nemaju precizan početak i kraj, tako se za trajanje moderne uzima nekoliko različitih godina. Neki za godinu početka uzimaju 1895., godinu kad su zagrebački studenti zbog nezadovoljstva mađarskom vlašću na Trgu bana Josipa Jelačića spalili mađarsku zastavu (Mihanović, 1976: 51). Ti su studenti istjerani sa sveučilišta pa su, u potrazi za nastavkom obrazovanja, krenuli u inozemstvo. Glavna središta u koja su odlazili bila su Beč i Prag (Lončarević, 2005: 60). Uz političko nezadovoljstvo koje je vladalo tadašnjim hrvatskim etničkim prostorom, javilo se i ono književno. Mladi su studenti na novim sveučilištima bili izloženi europskim utjecajima pa su stvorili drugačiji pogled o književnosti od onog kojeg su do tad imali zbog čega su došli u sukob sa „starima“. Zastupnici „starih“ držali su do tradicionalne uloge književnosti, do njezina oblika, forme i stilova kojima se izražavalo u realizmu. „Mladi“ su se, ovisno o središtu djelovanja, razdvojili u dvije skupine – bečku i prašku. Ono što ih je povezivalo bilo je traženje raskida s tradicijom, težnja novim književnim smjerovima te slobodi umjetničkog izražavanja s ciljem približavanja europskoj književnosti i njenim stilovima, kao što su na primjer impresionizam, simbolizam, dekadencija (Mihanović, 1976: 52). Te su nove ideje u književnosti ushićivale mlađe generacije dok su kod starih izazivale bunt. Kao posljedica tog sukoba, 1900. godine osnovano je *Društvo hrvatskih književnika* pod čijim su okriljem htjeli djelovati „mladi“ te čiji je predsjednik bio Ivan Trnski.¹ „Mladi“ su također pokretali časopise i tako širili svoj program. Bečka je škola djelovala u časopisu *Mladost*, a praška je škola glavne ideje širila časopisom *Hrvatska misao*. Prvi su zagovarali individualnost i slobodu stvaranja, a drugi su nalogali da književnost u potpunosti mora prikazivati čovjekovu unutrašnjost i njegov život dok su „stari“, s druge strane, svoj program širili časopisima *Vijenac* i *Novi vijek* (Mihanović, 1976: 54). Isprva buran i programatski pokret s vremenom postaje mirniji, literarniji. Introspekcija se pojavila kao „sredstvo spoznaje i stvaranja“ (ibid.), zatim *l'evasion interieure*, odnosno bijeg u unutrašnjost, impresija, više se pozornosti posvećivalo lijepoj formi, larpurlartizmu², javljaju se nove teme i motivi, a time dolazi do pojave novih kritičkih kriterija (ibid., 55).

Kao druga godina početka moderne uzima se 1891. godina kada izlazi Leskovarova novela *Misao na vječnost*, ali i 1892., godina izlaska Matoševe pripovijetke *Moć savjesti* (Brozović, 2019: 104). U oba je djela moguće pronaći obilježja simbolizma, poetsku

¹ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16330>

² franc. *l'art pour l'art*: umjetnost radi umjetnosti, umjetnost odložena od utilitarne svrhe.

osjećajnost, elemente fantastike (odnos stvarnoga i onostranoga svijeta), dekadencije (psihičko propadanje) i druga obilježja koja odudaraju od tradicionalne književnosti (Brozović, 2019: 111, 113). Što se tiče završetka razdoblja, neki smatraju da Matoševa smrt 1914. predstavlja prekretnicu, a iste godine izlazi i antologija *Hrvatska mlada lirika* objavljena u nakladništvu *Društva hrvatskih književnika* (Kolar, 2014: 264). Osim te godine, mogućom godinom završetka moderne smatra se i 1916. kada u hrvatskoj književnosti dolazi do pojave ekspresionista (Matičević, 2015: 229).

Kako je već spomenuto, koncem 19. stoljeća odvijale su se promjene u religioznim gledištima, a one se protežu i u 20. stoljeće. Javljaju se vjerske sumnje, kritiziranja Crkve i njenih sljedbenika, a samim se time javljaju i određena egzistencijalna pitanja. Ono što je karakteriziralo 19. stoljeće bila je ubrzana industrijalizacija koja je uvelike utjecala na vanjski svijet ljudi što se odrazilo i na čovjekovu unutarnjem svijetu (Krišto, 2004: 15). U ovom bi se razdoblju odnos prema religioznosti mogao promatrati iz dviju perspektiva. Prva je tradicionalna – ona slijedi svjetonazor u kojem se Biblija poštovala, a Bog prihvaćao. S druge se pak strane javljaju određene skepse i liberalnija viđenja svijeta (Šimundža, 2004: 16). To ne znači da pripadnici druge skupine odbacuju Boga, da su nevjernici, već se time iskazuje da postoje različite impresije vjere (ibid.). Ono što su oni zamjerali Crkvi bila je njezina borba za moć i prevlast nad drugima te su isticali njezina kontradiktorna djelovanja (Krišto, 2004: 23). Neki su, kao sredstvo izražavanja tih misli, odabrali književnost, a poneki su stvaratelji u tome bili vrlo uspješni. U toj se skupini isticao Silvije Strahimir Kranjčević, koji, na sebi specifičan način, iskreno progovara o osobnim doživljajima Crkve i Boga. On stvara krajem 19. stoljeća kada se kod nas počinje oblikovati moderna, a smatra se najvećim pjesnikom realizma. Njemu se pridružuje i Vladimir Nator u čijem pjesništvu prevladava pozitivnije raspoloženje, ali i sumnje u razmatranju odnosa čovjeka i Boga.

Na spomenutu pojavu promjene religioznih stajališta utjecali su „mladi“. Oni su se protivili svim djelovanjima neknjiževnih područja u književnosti, a između ostalog i vjerskom, političkom i odgojnom djelovanju (Šimundža, 2004: 22). Time su ponudili drugačiju perspektivu na ključno religijsko pitanje, a riječ je o pitanju odnosa čovjeka i Boga. Modernizam se neprestano suprotstavljao tradiciji u svim njenim oblicima pa se tako, osim u književnosti, odražava u svim sastavnicama života, poput svakodnevnog života, kulture, umjetnosti, posebice religije, koja je postala jednom od temeljnih sastavnica tradicionalne i modernističke sfere (Šimundža, 2004: 24). Moderna preispituje postojanje Boga, a samim time i čovjeka kao Božjega stvorenja. Javljaju se razna mišljenja o čovjekovoj ulozi u svijetu, o

odnosu teizma i ateizma, tj. vjere i nevjere te o brojnim drugim egzistencijalističkim, metafizičkim i filozofskim pitanjima (ibid., 25). Međutim, nisu svi ti stavovi i dileme bili uvijek jasno izrečeni. Često su iskazani vrlo slikovito, metaforički i više „kao slika i doživljaj, negoli kao stav i zaključak“ (Šimundža, 2004: 26). Zbog toga je ponekad teško odrediti autorov stav i odnos prema religiji. Nasuprot novim idejama i promjenama u Hrvatskoj djeluje *Hrvatski katolički pokret*³. Kako se taj pokret s vremenom razvijao, tako nastaju pojmovi poput „katoličkog pisca“ i „katoličke književnosti“ (Šimundža, 2004: 23). Takva se književnost vodila „politikom moralno-vjerskog i domoljubnog prosvjećivanja puka“ (Lončarević, 2005: 113). Iako su se „stari“ trudili „mladima“ nametnuti tradiciju, tradicionalnu etiku i slične ideje, oni u tome nisu uspjeli (Lončarević, 2005: 114). „Mladi“ su bili ustrajni u promoviranju vlastitih viđenja i širenju vlastitih ideja, zbog čega su nadjačali „stare“ i nastavili književno djelovati.

³ Značajno je za 19. i 20. stoljeće da se događaju određene promjene u društvu. Javljaju se liberalniji pogledi na svijet, zbog čega se Crkva kritizira (Lončarević, 2005: 127). Kao posljedica toga dolazi do osnivanja *Hrvatskog katoličkog pokreta* koji se očituje u raznim društvenim djelovanjima – umjetnosti, politici, književnosti... (Lončarević, 2005: 132). Važno je spomenuti 1900. godinu jer tada dolazi do Prvog katoličkog sastanka koji se odvijao od 3. do 5. rujna u Zagrebu (Lončarević, 2005: 136, 139). Neki od nazočnih članova Sastanka su: Đuro Arnold, Šandor Bresztyenszky, Stjepan Korenić, Miroslav Kulmer i Jakov Čuka (Jakša Čedomil) (Lončarević, 2005: 141). Teme kojima su se bavili odnosile su se na katolički tisak, društvena pitanja, crkvene umjetnosti, odnos prema Crkvi, književnosti, ali i ukupni katolički život. Jedna od donesenih odluka glasi: „U tu svrhu preporučuju svakomu pravomu katoliku, da ne čita – ako ne mora – i ne podupire bezvjerske spise i novine, već da čita, podupire i širi domoljubne novine, prožete kršćanskim duhom.“ (ibid.). Vidljivo je da se naglašavala potreba za katoličkim tiskom pa tako postoje časopisi, novine i slični izvori kršćanskoga duha – politički dnevnik *Hrvatstvo*, tjednik *Jutro*, *Katolički list*, tromjesečnik *Hrvatska straža* časopis *Hrvatska prosvjeta* i tako dalje (Lončarević, 2005: 148, 150, 152, 259). Što se tiče same katoličke književnosti, ona se nije tako lako prihvaćala od strane sviju čitatelja. Vinko Jurković u *Savremeniku* piše: *Naša tzv. Katolička književnost ostaje zatvorena unutar uskoga prostora 'Hrvatske prosvjete'. (...) Katolički književnici, jer nema razvijene katoličke štampe, ostaju zaboravljeni i prešućeni* (Lončarević, 2005: 258). Time je sažeo javnu recepciju katoličkog tiska u hrvatskom društvu.

3. Stvaralaštvo Silvija Strahimira Kranjčevića

Silvije Strahimir Kranjčević (1865. - 1908.) pjesnik je koji vremenski stvara u razdoblju realizma (Jelčić, 2004: 162), ali svojim stvaralaštvom najavljuje modernu, utječući značajno na pisce toga vremena. Kritičari ga smatraju i pretečom moderne što znači da njegova lirika označava raskid s tradicijom hrvatske poezije te se time približava europskoj literaturi (Goldstein, 1975: 464). Iako Kranjčević piše pjesme već u buntovnim gimnazijskim danima (Jelčić, 1984: 12), književnost nije bilo područje kojemu se isključivo posvetio. Prvu svoju pjesmu, *Zavjet*, objavio je u *Hrvatskoj vili* 1883. godine te je već tada primio pozitivnu kritiku Eugena Kumičića (Jelčić, 2004: 163), koji proročanski govori: „Taj će vam biti najbolji hrvatski pjesnik!“ (Jelčić, 2004: 164) Najprije je krenuo u senjsko sjemenište, odakle je i rodom, a potom na teološki studij u Rim, koji ubrzo napušta jer ne osjeća svećenički poziv (Jelčić, 2004: 162). Međutim, religijski se aspekt sačuvao u njegovim pjesmama, ali se odnos prema religiji promijenio. Pjesnik uzima religijski motiv, ali ga ne prikazuje u njegovom originalnom obliku već alegorično. Kranjčevićovo se književno stvaralaštvo može podijeliti na tri cjeline (Šimundža, 2004: 76). Prvu čini zbirka *Bugarkinje* (1885.), drugu *Izabrane pjesme* (1898.), treću *Trzaji* (1902.), a u nju se još ubraja i posmrtno objavljena zbirka *Pjesme* (1908.) koju je pripremio *Društvo hrvatskih književnika* (Goldstein, 1975: 456). Kranjčević je *Bugarkinje* sastavio provodeći vrijeme s mladim pravaškim književnicima zbog čega je zbirka nastala pod utjecajem Augusta Harambašića⁴ u čijem je krugu djelovao te Augusta Šenoe (kome je i posvetio zbirku), što je najvidljivije na primjerima versifikacije (Frangeš, 1987: 211). U zbirci se bavi idealima, nacionalnim problemima – „ne nacionalni zanos koji sam sebi tako rado stavlja povez preko očiju, nego muška, muževna suza, prolivena nad nesrećom narodnom“ (Goldstein, 1975: 461), socijalnim problemima, uvodi nove socijalne motive u pjesmama *Radnik*, *Iseljenik*⁵, a kada su u središtu pjesnikova interesa upravo socijalni sadržaji, u odabiru vokabulara, tema i motiva, simbolike i sl., osjetan je kršćanski ton. Lirski subjekt većine pjesama iz *Bugarkinja* patetičnim ili ozbiljnim tonom u liku proroka nudi viziju spasa ili pak preuzima patnju kolektiva.⁶ Kranjčević je svojim iskrenim i istinskim stihovima narodu htio dati do znanja da je svjestan problema koji ga zaokupljaju, da zna da mu je teško, ali da će krajnji ishod, u skladu s Kristovim obećanjem i naukom, bez obzira na patnje, biti pozitivan. U ovoj zbirci pjesnik „počinje određivati svoj stav prema životu“ (Goldstein, 1975: 460). U

⁴ A. Harambašić bio je jedan od urednika časopisa *Hrvatska vila* (Jelčić, 2004: 145).

⁵ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33731>

⁶ *ibid.*

sklopu toga važno je spomenuti pojam *poeta vates*, odnosno pjesnik-prorok kojim se Kranjčević i sam smatrao (Goldstein, 1975: 464), a to se jasno očituje u *Bugarkinjama* (1885.) kao i u kasnijim zbirkama. Tu je ulogu Kranjčević shvatio ozbiljno, kao dužnost koju mu je Bog podario (Šimundža, 2004: 81) kako bi vršio njegovu volju (Šimundža, 2004: 74). Kranjčević svojim pjesmama nije izricao vlastite patnje, probleme i općenito osobne doživljaje jer je smatrao da oni nisu značajni za ostale ljude, već je narodne nedaće i teme predstavljao kao vlastite (Lončarević, 2005: 464) te im je pronalazio rješenja, pružao vjeru u ljudske ideale, slobodu, rad (Lončarević, 2005: 462). O njima je govorio iz vlastitog uviđanja stvari (Šimundža, 2004: 111). U zbirci čak nekoliko puta napominje „obvezu da ponese križ naroda svoga na vlastitim ramenima“ (Lončarević, 2005: 464). Također je smatrao kako ga je Bog postavio kao pjesnika-proroka kako bi pomagao nemoćnima, što se može iščitati iz pjesama *Pjesniku moć* (1884.) (Šimundža, 2004: 74) i *Kolo sreće* (1884.) (Šimundža, 2004: 83):

*I proplakao dobri Bog,
Pa grudi mu je plamne dirno,
Posvetio je borca svog
I šaptao mu mirno... mirno:*

*»Oj, siđi, sine, k zemlji toj
I pjesmom svetom zvijeri kroti,
Daj utri suzu, utri znoj,
Pomozi bijedi i siroti!«⁷
Pjesniku moć (1884.)*

*Kap melema mu vječna sila
Na usta šapće božja, tajna:
Međ duh i prah te stavih, sine,
Da čovjeka sa boštvom spajaš,
Da misô moja svijetu sine,
Da žedne duše ti napajaš.
Kolo sreće (1884.) (Kranjčević, 1996: 153)*

Dakle, u *Bugarkinjama* su prisutni religijski motivi, a lirski subjekt na sebe preuzima Kristovu simboliku (otkupljenja, trpljenja za svoj narod), a te je pjesme moguće promatrati i kao domoljubne. Kranjčević Boga vidi kao mogućnost spasa preko poslanika koje šalje (u ovom slučaju sam je pjesnik poslanik). Čovjek je posrnuo jer je njegov život „dolina suza“, ali je ujedno i heroj jer pjesnik vjeruje da ga je moguće izdignuti iz posrnuloga stanja.

⁷<http://sskranjcevic.hr/pregled/uDjelaJednoP.ASP?PisID=1&KatID=123&Zbirka1ID=&Zbirka2ID=941&DjID=1565&totl=1>

U periodu između *Bugarkinja* i sljedeće mu pjesničke zbirke, *Izabrane pjesme* (1898.), Kranjčević, zbog složene političke situacije u Hrvatskoj (vladavina bana Khuena Héderváryja), po završetku učiteljskog tečaja (pri tome mu je pomogao Josip J. Strossmayer) (Goldstein, 1975: 456) odlazi u Bosnu i Hercegovinu raditi kao učitelj. Služio je u nekoliko gradova (Mostar, Livno, Bijeljina) (Jelčić, 2004: 162), a skrasio se u Sarajevu gdje je ostao sve do svoje smrti (Goldstein, 1975: 456). U Sarajevo ga je doveo Kosta Hörmann, kulturni radnik, pokretač i nominalni urednik časopisa *Nada* (1895.-1903.) kojem je zbiljski urednik bio sam Kranjčević, a on je surađivao i s Antunom Gustavom Matošem. Kao urednik primjenjivao je stroge estetske kriterije, a s obzirom na to da je zagovarao „načelo slobode umjetničkog stvaranja“ (Jelčić, 2013), birao je djela koja slijede to pravilo te ih objavljivao u časopisu. Osim djela drugih autora, poput Milana Begovića, Josipa Kozarca, Ivana Trnskog, Dragutina Domjanića, Ksavera Šandora Gjalskog, Vjenceslava Novaka (Goldstein, 1978: 71) i mnogih drugih, objavljivao je i velik broj vlastitih književnih kritika.⁸ Prema nekima, *Nada* se smatra najboljim i najutjecajnijim južnoslavenskim časopisom na prijelazu stoljeća.⁹

Druga pjesnička zbirka, *Izabrane pjesme*, objavljena je 1898. godine. U toj je zbirci, prema Frangešu (1987: 219), poezija dobila konačan oblik, a ona ga je promovirala u vodećeg hrvatskog pjesnika.¹⁰ U njoj Kranjčević progovara o čovječanstvu, općeljudskim pitanjima, društvenoj nepravdi, javlja se skepsa o temeljnim vjerskim pogledima (*Eli! Eli, lama azavtani, Mojsije*), odnosno o idealima koji su bili prisutni u ranom kršćanstvu, o svemirskom poretku i sl. (Jelčić, 2013). Zbog brojnih religijskih sumnji, Kranjčević se čovjek očituje kao „posrnuli čovjek“. Naime, Kranjčević se protivio nepravdi, nemoralu, nadmoći sile, težnji materijalizmu i karijerizmu, a sve to očitovalo se i u njegovim pjesmama (Brešić, 2019: 63). U takvim je pjesmama prevladavao pesimistični ton i „propitkujući“ pogled na odnos čovjeka prema Bogu zbog čega ga *Hrvatski katolički pokret* nije prihvatio.¹¹ Kranjčević je zbirci priredio dodatak, dramsko-lirsko djelo, oratorij *Prvi grijeh* (1893.) u kojem progovara o početku ljudskog roda, ali ga prikazuje alegorično (Jelčić, 2013). On u njemu „daje čitav program organizacije i napretka ljudskog društva“ (Goldstein, 1975: 458). U zbirci se ponovo javlja pjesma *Radniku*,

⁸ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33731>

⁹ ibid.

¹⁰ ibid.

¹¹ Hrvatski katolički pokret osnovan je kako bi u živote ljudi uveli kršćanske vrijednosti. U književnosti su isticali potrebu da djela budu ispunjene „pozitivno i aktivno katoličkim duhom, a ne regbi u nekoj pasivnoj rezistenciji prema vjeri“ (Lončarević, 2005: 255). Isto tako, smatralo se da je „katolička književnost (...) ona koja, u umjetničkoj formi, prikazuje sve pojave u svijetlu od Boga objavljenih istina katoličke Crkve i vjere!“ (Lončarević, 2005: 227). Dakle, kršćanski su autori u svojim djelima progovarali o Božjoj milosti, branili Ga, veličali, opisivali Njegovo savršenstvo, dobrotu, ljubav razumijevanje ljudi i slično (Lončarević, 2005: 247, 252, 256, 257).

ali ona je prerađena. Time je htio zaštititi radnike jer se zalagao za poštivanje rada i pravdu (ibid.). *Izabrane pjesme* završavaju *Uskočkim elegijama*, ciklusom reminiscencija o rodnom mu gradu Senju. Tim nizom od 12 pjesama Kranjčević slika senjsku svakodnevicu, brige naroda koji je zaokupljen poslom (Moguš, 1990: 190), a započinje riječima Adama Mickiewicza: *Štuješ li slobodu, ljubiti li ju umiješ / Razgovoru našem nije treba riječi: / Ja tvoj uzdah, suzu koju ti razumiješ!* (Kranjčević, 1964: 156) Fran Galović smatra kako su upravo *Uskočke elegije* najbolje djelo iz njegova cjelokupnog rukopisa, a za Kranjčevića kaže da je „(...) najbolji dosadašnji hrvatski pjesnik i jedan od najboljih suvremenih Hrvata“ (Goldstein, 1978: 134).

Posljednja zbirka koju je Kranjčević za svog života uspio prirediti su *Trzaji* (1902.), tiskani u Tuzli. Zbirka se sastoji od pjesama pesimističnog, erotskog tona koje progovaraju o općem ljudskom stanju, o motivu pjesnika otuđenog od prirode i društva, a i dalje se javlja skepticizam, cinizam i opći melankolični ton. Kranjčević je nakon izlaženja *Trzaja* pripremao sljedeću pjesničku zbirku koja je trebala biti objavljena na 25. godišnjicu pjesnikova stvaralaštva (kao početak se uzima objavljivanje *Zavjeta*, 1883.), ali ga je u tome spriječila smrt uzrokovana dugoročnom bolešću. *Društvo hrvatskih književnika* uzelo je stvar u svoje ruke, pripremilo i objavilo zbirku *Pjesme* (1908. ili početak 1909.), a s obzirom na to da Kranjčević nije sam uspio pripremiti pjesme, one su prikupljene nasumično (Goldstein, 1975: 457). Pjesništvo *Trzaja* i *Pjesama* ne razlikuje se pretjerano od pjesništva *Izabranih pjesama*, iako je Kranjčević kao urednik časopisa *Nada* bio u doticaju s brojnim autorima, djelima te njihovim raznovrsnim stilovima. Nije eksperimentirao na razini forme, na motivskoj i stilskoj razini, ali se rasponom tema ističe od prethodnih hrvatskih pjesnika.¹² Osim što je bio vrlo vješt i iskusan u pjesništvu, okušao se u pisanju drame i romana, ali ta djela nije dovršio.¹³ Od posthumno objavljenih djela, još je potrebno spomenuti *Pjesničku prozu* (1912.), zbirku proznih radova te *Sabrana djela* (1967.), kritičko izdanje.¹⁴ Kao i djela mnogih poznatih književnika, Kranjčevićovo je stvaralaštvo nakon njegove smrti prevedeno na brojne jezike među kojima su talijanski, njemački, francuski, slovenski, makedonski i češki.¹⁵

¹² <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33731>

¹³ <https://www.poezija.info/hrvatska/silvije-strahimir-kranjcevic/>

¹⁴ ibid.

¹⁵ ibid.

3.1. Religiozno pjesništvo Silvija Strahimira Kranjčevića

Kranjčevićovo pjesništvo predstavlja „duhovno-idejni prijelom u hrvatskoj književnosti“ (Lončarević, 2005: 44). Iako je unutar povijesti književnosti prihvaćen kao pjesnik realizma, u mnogočemu donosi duh moderne, a samim time nova pitanja, dvojbe, teme, motive i slično (Šimundža, 2004: 73). On se prvi izravno počeo baviti religioznim pitanjima te je zbog svoje snage i stila kojim im je pristupio postao glavni predstavnik religiozne tematike (Šimundža, 2004: 74). Progovarao je kao *poeta vates* (pjesnik prorok), zalagao se za pravdu, slobodu, moral, istinu, sreću, za siromašne, nemoćne, ugrožene, ponižene (Šimundža, 2004: 116), a suprotstavljao se boli, nemoralu i suzama. Kroz navedene teme provlačila se religiozna pozadina kojoj se stalno vraćao. Kranjčević je bio kršćanin, vjerovao je u Boga jer ga je vjera učila da je Bog dobar, da u svijetu vlada ljubav, no stvarni ga život nije u to uvjerio. Shvatio je da postoji mnogo nepravde, grijeha, zla. Ono što je najmanje prihvaćao bilo je zlo kao nezgoda „u Božjem djelu stvaranja“ (Šimundža, 2004: 86). Shvatio je da se svijet koji se u Bibliji predstavlja kao idealni ne može poistovjetiti s realnim životom. Zbog toga je često propitkiwao Boga, religiju, vrijednosti i pristupao im sa sumnjom (Šimundža, 2004: 87). Neka od pitanja koja postavlja su: „Odakle tolike nepravde i zlodjela? Zašto svijet nije bolje uređen? Ima li smisla Stvoriteljev čin? Zašto je Bog uopće stvarao svijet prepun zla i patnje? (...) (ibid.) Čemu tolike razlike i nejednakosti, tragičnosti i neredi? Zašto zlo tako ubitačno i nekažnjeno djeluje?“ (Šimundža, 2004: 88). Upravo iz ovakvih pitanja proizlazi Kranjčevićovo određenje posrnuloga čovjeka u odnosu prema Bogu. Zapravo je u cijelom njegovom pjesništvu prisutna dvojba između dobra i zla, odnosno Boga i vraga (Lončarević, 2005: 44). U svakom od triju razdoblja Kranjčevićeva stvaralaštva postoje različiti problemi, nejasnoće o Bogu, ljudskom položaju, javljaju se različite sumnje koje su iz zbirke u zbirku sve intenzivnije i uočljivije. Različite biblijske slike imaju različit utjecaj na Kranjčevićovo pjesništvo. Ponekad se javljaju samo kao konotacija (*U katakombah* (1886.): *Pritajih se - i gledao sam ih tako, / Gdje zure u te kosti isušene, / Što davno nekad zdrobiše se lako / Za vjersku miso na pijesku arene.* (Kranjčević, 1996: 382)), ponekad njima progovara o određenoj društvenoj perspektivi (*Radniku* (1885.): *Pregni samo! Tvrde si protri dlane, / Gordi mužu, u čijem srcu zbori / Isos Hristos: Sinovi da smo ravni / Jednoga oca!* (Kranjčević, 1996: 134)), ponekad je samo nadahnuće pjesniku (*Mojsije* (1893.): *...Izvedi narod moj; o Gospode, / Izvedi ga iz ropstva zlopatna* (Kranjčević, 1996: 209)), ponekad kritizira Crkvu i njen sustav (*Hristova slika* (1908.): *Dolazaše vazdan sunce, da miluje Nazarenca, / U raskošnim haljinama, da ga pita, je*

l' ga boli, / Da mu teške rane kiti svetokrugom zlatna vijenca / I da mu se blagoj misli vječno klanja, vječno moli. (Kranjčević, 1996: 365)), no najčešće one služe kao opći pogled na dublja životna pitanja, što se može pronaći u refleksivnim pjesmama (*Sveljudski hram* (1901.), *Zadnji Adam* (1896.): *Ta ista nikad neviđena usta / Zanimjela su; (...) / Mru bozi! (...) / I s njome ljudske tlapnje sve!* (Kranjčević, 1996: 183)) (Šimundža, 2004: 102).

Spomenuto je da je Kranjčević svoje stvaralaštvo započeo u razdoblju realizma pa se u pjesmama mogu pronaći i obilježja tog razdoblja, odnosno vidljivo je da se u prvoj zbirci, *Bugarkinje* (1885.), oslanja na tradiciju u kojoj se javlja rodoljubna lirika (preteča mu je Šenoa), ali već u njoj se prepoznaju religiozne misli (Šimundža, 2004: 76). U već spomenutoj pjesmi *Pjesniku moć* (1884.) moli Boga da mu pruži podršku u novom, pjesničkom zvanju: *Oj, siđi, sine, k zemlji toj / I pjesmom svetom zvijeri kroti, / Daj utri suzu, utri znoj, / Pomozi bijedi i siroti!*« (Šimundža, 2004: 77). S obzirom na to da prevladava rodoljubna tematika, razumljivo je da je u pjesmama prisutno pozivanje na otpor, borbenost, nacionalnu svijest i spremnost na smrt što je vidljivo u prvoj njegovoj pjesmi, *Zavjet* (1883.): *Ne ljubiti tebe, mučenički dome, / Za tebe ne dat isti život svoj. / Oj, kak' bih moglo kada na tlu tvome / s mlijekom majke duh usisah svoj?* (ibid.) Njegova vjera i pouzdanost u Boga i pravdu vidljiva je u pjesmama *Hrvatica kod kolijevke: Hvala Bogu, za sve hvala, / Mili sinko moj!... / Snivaj sinko, Bog će dati, / Pa će spoznat i Hrvati, / Što je noć, što dan!* (Šimundža, 2004: 78), *Radniku* (1885.), *U katakombah* (1886.) itd. U ovom slučaju možemo govoriti o herojskome čovjeku za kojega Kranjčević, u konačnici, vjeruje da će, uz Božju pomoć, uspjeti ostvariti Njegov naum. Što se tiče sumnje u moral i moralne vrijednosti, tim se motivom susrećemo već u pjesmi *Kolo sreće* (1884.): *Milijun ruku kolo hvata, / Milijun strtih zemljom plazi, / Brat kao tigar vreba brata / I preko majke sinak gazi* (Šimundža, 2004: 82). Ta sumnja s vremenom se pojačava te se polako približava drugo stvaralačko razdoblje.

U zrelijim *Izabranim pjesmama* (1898.) pitanja postaju oštrija (Šimundža, 2004: 76) te „životne suprotnosti i sudbinske dileme dolaze do potpunog izražaja“ (Šimundža, 2004: 86), opiru se i ujedinjuju religiozne poruke i određena realnost, pjesme su ispunjene pjesnikovim buntom iako govore o religioznim slikama (Šimundža, 2004: 95). Od obraćanja narodu i povijesti okreće se samom Bogu (Šimundža, 2004: 87) kojeg čitavo vrijeme smatra konačnim sucem, svemogućim, svetim, stvoriteljem (Šimundža, 2004: 121). I dalje nije mogao razumjeti kako istovremeno postoje ljudska patnja, nepravda i idealni svijet, Božja blagost (Šimundža, 2004: 88). Stihovima pjesme *Astrea* (1890.) donosi razgovor s likom vile, to jest *Pravdom svijeta*, koja mu ukazuje na nepravdu i zlo svijeta (ibid.): *Vidjeh kuću ubogara, / Pred njom*

pjeva luda djeva, / Vidjeh lomna kmeta stara, / Protjerana sa ogrjeva. (Kranjčević, 1996: 21), ali saznaje da je ona bespomoćna, da ne može ništa učiniti: *Reko sam joj: – Evo – ti si! / Osvetit ćeš ovo čedo, / Ako dosle nikog nisi! / A ona je blijeda, šutke, / Pogledala samo na me, / I ja vidjeh: obje ruke / Bile su joj povezane!* (Kranjčević, 1996: 21-22) U kasnijim pjesmama iskreno iskazuje vlastito razočaranje u neostvoreni idealizam i postojanje ljudske patnje (Šimundža, 2004: 90):

– Pitaš što se čovjek pati?
Kako komu vjetar dunu;
Kako koga rodi mati,
U krpama il – baršunu!
E, to mu je patnja ljuta,
E, to mu je borba cijela;
Više pravde, više kruha
I slobode i vidjela! –
Zapad sunca (1892.) (Kranjčević, 1996: 109)

Ti ćeš se meni tada nasmiješit
Ko što si često na mene gledao
Kroz šaren-dugu i bijeli oblak
Kada sam bijesan, tražeći pravdu,
Srnuo ljutit s utrte ceste
Vičući: Čemu si ljudma u glavu
Stavio mozak – i čemu ljudi,
I više: čemu li suze?!
Monolog (1892.) (Kranjčević, 1996: 43)

U ovom drugom razdoblju također „krivi“ Boga za životnu stvarnost jer ju ne želi ili ne može promijeniti. Ljutilo ga je što postoji zlo, nepravda, nesklad i nasilje u svijetu, a još više to što se ono ne može iskorijeniti (Šimundža, 2004: 93). U pjesmama pokušava prodrijeti u tajnu, odnosno pokazuje vlastitu (ljudsku) patnju u nemogućnosti shvaćanja Božje logike. Kao „posrnuli čovjek“ progovara o vlastitom razočaranju, gubljenju povjerenja u Boga, neshvaćanju Božjeg plana. U pjesmi *Lucida intervalla* (1893.) Kranjčević progovara o pravdi, odnosno nepravdi na Zemlji, o vlastitoj smrti koju opisuje pozitivno: *I to je smrt? / O, kako brižno anđeli božji / Na perju me spuštaju u grob! / Bez bola, bez želja, klonula uda / vlažne se dotiču zemlje.* (Kranjčević, 1996: 120). Također se dotiče pravde koje nedostaje na zemlji jer je zaspala čitajući knjigu:

-Nego mi valja pravednim biti:
Taj natpis nije od mene.
Ja sam ga našo u suvišnoj knjizi,
Ljudi je povijest zovu.

*Knjigu su pisale božice dvije:
Istina prva se zvala,
Onda je stade čitati Pravda,
Al zaspao na prvom listu!*

*Odonđa hrče i strahotnom bukom
Pjesmu svemira kviri;
Lucida intervalla (1893.) (Kranjčević, 1996: 121, 122)*

Na samom kraju pjesme opisuje susret s Budhom koji ne pripada kršćanskom svijetu, ali se prema njemu odnosi s poštovanjem: *O zdravo, o veliki Budha.* (Kranjčević, 1996: 122). Razočaranje je vidljivo i u pjesmama *Iseljenik* (1898.), *Naš čovo...* (1898.) u kojima opisuje kako se hrvatski ljudi žrtvuju za tuđu korist (Vukelić, 2018: 153):

*- Odjedanput spazih eto: Talijanac na nas suče,
Sa križa mu vojnik vreba, da nam ratni barjak svuče.
- Nečeš, rekoh, galijote! (...)
- Tek ga nazrijev, kako ljostu, a za njime ljostuh i ja;
Padajući on je vikno: „Ev-ev-iv-va I-ta-li-a!“ (...)
Tu izgubih obje ruke; sad sam 'vako, što bih drugo!
Naš čovo (1898.) (Kranjčević, 1996: 241)*

*Širnijem atlantskim morem parobrod cjepove siječe,
Na njem su prosjaci hljeba, što će na faram Brazila; (...)
Gužva se svijet bez krova što će po palminom granom
Tamo robovati jedno, ptice gdje brbljavo lijeću
Iseljenik (1898.) (Kranjčević, 1996: 245)*

U skladu s tim razočaranjem, gubljenjem povjerenja u središte je njegova zanimanja „došla osnovna konstrukcija svijeta, smisao čovjeka i kreacija kao takva.“ (ibid.) U pjesmi *Svijet i pjesma* (1890.) jasno iskazuje sumnju koja je, kao što je već rečeno, dublja od one u prvom razdoblju (ibid.):

*Aj, čini se: svijet se vrti o sakatoj ruci,
Rađaju se za to janjci da se hrane vuci,
I vijekom će da se gosti kurjačina sura;
Hranila ga prije glupost, a danas – kultura!
Svijet i pjesma (1890.) (Šimundža, 2004: 93)*

Posljednje su dvije zbirke, *Trzaji* (1902.) i *Pjesme* (1909.), „odraz konačnih razočaranja i krajnjeg odbijanja ljudskog položaja i konkretnog svijeta“, što opet potvrđuje pjesnika kao

„posrnulog čovjeka“ (Šimundža, 2004: 96), ali i čovjeka uopće kojega je pjesnik predstavnik. U autobiografskim *Trzajima* Kranjčević se pomirio s očajem i razočaranjima o kojima je tako gorljivo progovarao u prethodnim pjesmama (ibid.). Pesimizam je i dalje prisutan, no on je izraženiji, bol je dublja, odnos između vjere i nevjere dramatičniji, nemiri se pretvaraju u pasivne odraze (ibid.), religiozne nesuglasice obiluju apsurdom i skepsom te se osjeća mračniji ton nego u prijašnjim zbirkama (Šimundža, 2004: 97).

*Tako je umrla ona; – kršćanskim želim joj srcem,
Neka je umrla jednom! Pokoj i dobrim i zlima!
I sâm ću spokojno leći, lednim ću ostati mrcem,
– – Bje mi u ovom glumištu zima!
Prosinačko sunce (1899.)(Kranjčević, 1996: 323)*

U spomenutoj se zbirci u nekoliko navrata spominje i đavao – u pjesmi *Ah, kako gorko virnuh* (1902.) iznosi kako mu se povjerenje preobrazilo u sukob između Boga i đavla (Šimundža, 2004: 100), a u *Triptihu* (1902.) „dopušta demonu da se poigrava s Kristom i optužuje Crkvu“ (Šimundža, 2004: 101):

*Izgubiv svoju dušu, odlunjah od matere,
I svaki džbun otada raskopah noktom tigra
I svoje suze zgazih i vidjeh kako igra
U svač'jem oku himba, u svač'jem srcu zvijere!*

*No krik moj već ne ori; kroz nekadašnju volju
Tek grč se katkad javi na nijemoj usni mojoj;
To kriče bog i đavo u vječnoj kavzi svojoj,
I požalit je prsi u kojima se kolju!
Ah, kako gorko virnuh (1902.)*

*A misô, vječna misô plače? –
“Hladno je, hladno je u mom hramu!*

*Ja podoh u svijet s grančicom masline,
U prstenje ste suzu mi kovali,
I sve što htjedoh – neshvaćeno
Mojim se imenom meni ruga!
Triptih (1902.) (Kranjčević 1996: 369)*

Od svih pjesama u kojima je izražena sumnja, najizraženija je u *Zadnjem Adamu* (1896.), u jednoj od njegovih najpoznatijih pjesmama (Frangeš, 1987: 214) koja se u europskoj književnosti tematski dovodi u vezu sa *Sul Monte Mario*, pjesmom Giosuèa Carduccija (Frangeš, 1987: 215). Za Carduccija je potrebno spomenuti da je bio antiklerikalni pjesnik kao

i veliki broj modernista koji su se ugledali u Kranjčevića (Šimundža, 2004: 104). U toj se pjesmi primjećuje osjećaj besmislenosti života, osjeća se nihilistični pogled na život, a tome svjedoče sljedeći stihovi (ibid.):

*Pa on je tu ko zadnji od titana,
Ko zadnji svjetlac prometejske vatre,
Da pita, prije nego smrt ga zatre:
Za čega ta nirvana?(...)
I zadnjim kretom ruke
On grabi krst, al žile mu se mrznu,
Uz zadnji jecaj samrtničke muke
Tek nemoćno se trznu,
A usna samo ukoči se nijema
U gorki smiješak beznada i jada;
Na tvrdi led mu mrtva glava pada
Ko pitanje, što odgovora nema.
Tek gorki grč - ko ocjena božanstva,
Na zadnjoj mrzne usni čovječanstva.
I prostro se je izda'nuvši tako
Cijelog ljudstva oboreni lik,
A blijedim noktom, zadnje što je mako:
Napisao je u led - upitnik! - - -
Zadnji Adam (1896.) (Kranjčević, 1996: 72-76)*

Osim u *Zadnjem Adamu* (1896.), „njegov pretežno epsko-lirski talent“ (Frangeš, 1987: 212) osjeća se i u *Mojsiju* (1893.), i brojnim drugim pjesmama poput *Ditiramba*, *Sveljudskog hrama* i *Angelusa*, objavljenom u *Viencu* (Frangeš, 1987: 218). Pjesma je temeljena na biblijskoj priči Mojsijeva izbavljanja izraelskog naroda iz egipatskog ropstva, a tematizira se vjera, sloboda, ljudska kušnja, čovjekov položaj u svijetu, sumnja u ideale. Kranjčević likom Mojsija uspostavlja dijalog s Bogom, koji se može shvatiti i na univerzalnoj razini čovjek-Bog (Šimundža, 2004: 107). Moli ga da oslobodi narod iz ropstva te da prokune one koji su ih zarobili (*Izvedi narod moj, o Gospode, / Izvedi ga iz ropstva zlopatna (...) / O, smiluj se, silni Jehova, / Prokuni kletvom krvne silnike / I spasi narod moj, o Gospode!*) (Kranjčević, 1996: 48), što Bog odbija učiniti jer sve ljude smatra jednakima, a to samo potvrđuje da je Bog „stvoritelj svijeta i temelj moralnih zakona“ (Šimundža, 2004: 108) (- *A luda želja! da, al ljudska jest! / Da kunem kletvom krvne silnike. / Da bijem narod, a zbog naroda, / O, stvore moj?! A zašto da bih ja / Zbog jednog stvora drugi kido stvor?!*) (ibid.). Bog refrenom, koji se ne nalazi u Bibliji, upozorava Mojsija na sumnju u ideale, iako on sam nikad nije posumnjao (njegov narod je izgradio zlatno tele koje su štovali umjesto Jehova) (*I tebi baš, što goriš plamenom / Od ideala silnih, vječitih, / Ta sjajna vatra crna bit će smrt, / Mrijeti ti ćeš, kada*

počneš sam / U ideale svoje sumnjati.) (Kranjčević, 1996: 51), što se može shvatiti i kao opomena pjesniku koji i sam često skeptično promišlja o određenim stvarima (Šimundža, 2004: 107). Ovom je pjesmom, već zreli Kranjčević, „od pjesnika nacionalnog čovjeka, postao pjesnik Čovjeka, njegova položaja i borbe u neprijateljskoj Prirodi“ (Goldstein, 1975: 468).

Što se tiče Kranjčevićeve odnosa prema Kristu i Crkvi, on ta dva pojma odvaja. Krist mu predstavlja duhovni ideal (Šimundža, 2004: 113), on je za njega nadljudska, božanska pojava, heroj, duhovni putokaz (Šimundža, 2004: 114), veličanstven (Šimundža, 2004: 117) te s Njim nikad nije ulazio u sukobe, nikad u Njega nije sumnjao, preispitivao Ga, a nikad Ga nije ni teološki tumačio (Šimundža: 2004: 114). S druge je strane snažno kritizirao Crkvu i njene sljedbenike jer je smatrao da ne provode u praksi ono što tako glasno zagovaraju, da ne slijede Krista iako propovijedaju o Njemu (ibid.). Smatrao je da je praksa Kristovih sljedbenika zakazala u provođenju vjerskih ideala (Šimundža, 2004: 125). Po tom je pitanju blizak Voltaireu koji je također štovao Krista, a korio Crkvu (Šimundža, 2004: 113) te modernim bogoslovima poput Jürgena Moltmanna i Waltera Kaspera, koji imaju slično viđenje (ibid.). Pjesmom *Dva barjaka* (1897.) kritizira Crkvu, odnosno „križarske pohode i neodgovorna povijesna ponašanja kršćanskih vjernika“ (Šimundža, 2004: 117), moli Boga koristeći se Kristovim riječima: *Prosti im, oči, ne znadu što čine!* (Kranjčević, 1996: 80). Ono što mu se nije svidjelo je to što su predvodnici Crkve više bili usmjereni k svjetovnom, materijalnom, što su težili vlasti, moći, sili, bogatstvu, ljepoti katedrala i sličnom, dok je Krist zagovarao jednostavnost i skromnost (Šimundža, 2004: 117) što je veličao u *Hristovoj slici* (1908.), posljednjoj mu za života objavljenoj pjesmi (Šimundža, 2004: 115). U njoj također iskazuje mišljenje o bijednima te daje izravnu kritiku Crkvi: *I sad Hristos mrtvo visi – na usnama nema smješka; / Divna slika na Golgoti naslikana jednog dana / Visi mrtva, bez topline, kao kakva krpa teška, / Sve od sjene crkve silne – pomračena, zamazana* (Kranjčević, 1996: 96.) *Na Golgoti je umro - a za kog je izda'no? / Je l' pala žrtva ova il kasno ili rano? / Na Golgoti je umro i svijet za to znade, / Al od te žrtve davne još ploda ne imade* (Kranjčević, 1996: 67). početni su stihovi pjesme *Eli! Eli! Lama azavtani?!* (1896.). Kristovim sljedbenicima zamjerao je njihovo nedosljedno ponašanje i općenito crkvenu povijest koja određenim postupcima ne slijedi Kristove djela i riječi (Šimundža, 2004: 114). U pjesmi je prisutan pesimističan ton i očaj zbog toga što pjesnik ne može promijeniti stanje bespomoćnosti kako bi popravio situaciju. U sljedećim je stihovima vidljivo njegovo viđenje svijeta koje je prepuno *sramote, bijede, nepravde, pohlepe...*

*Prošetala se povijest u sramotničkoj halji,
I što smo nebu bliži, sve od neba smo - dalje! (...)*

*U ime čovječanstva i bratstva i slobode
Počeše krvno kolo da bezbožnički vode - - - (...)*

*Da ukidoste ropstvo, i cirkus i hijenu,
Pa odvedoste ljudstvo u kršćansku arenu!*

*I tu u sjajnim ložam, u zlatu i u slavi,
Pod vijencem i pod mitrom na debeloj si glavi,*

*Zapremili ste i vi i vaše gospe bijele
Na pozornici svijeta sve najprve fotelje! (...)*

*I gledajte u igru od bijede i od jada,
Gdje čovječanstvo mučno ko On pod drvom pada!*

*I tamnice o crne, gdje mnogi plač se gubi,
Kad takovi su ljudi: il umri ili ubi!*

*I djevojčice gole, a ispred sita suca,
Ah, imale bi obraz, da nemaju želuca!*

*I sramotu i bijedu i uvrede i varke
I uzdahe i laži i mnoge suze žarke.*

Eli! Eli! Lama azavtani?! (1896.) (Kranjčević, 1996: 67-68)

Kranjčevićev stav prema Kristu vidljiv je i u drugim njegovim pjesmama, a neke od njih su: *Golgota* (1895.), *Resurrectio* (1897.), *Dva barjaka* (1897.), *Mir vam!* (1899.) i *Hristova slika* (1908.) (Šimundža, 2004: 114). U *Golgoti* je značajna pjesnikova molitva za *prevarene*, *zavedene* ljude: *O, Gospode, dovodim Ti / Pred patničko Tvoje drvo, / O, sve one, o, sve one, / Što ih teški udes srvo: / Prevarene, zavedene, / I bez nade i bez vjere, / I molim se za nje Tebi: / Miserere, miserere!*¹⁶ S obzirom na to da je, kao pravaš i zagovornik slobode, „bio oduševljen velikim francuskim prevratom“ (Šimundža, 2004: 115), u pjesmi *Resurrectio* prikazao je lik uskrsloga Krista među borbenim pariškim barikadama, a dinamičnom i dramatičnom opisu borbe suprotstavio je smirenog i svetog Krista (ibid.):

¹⁶ <https://hkm.hr/lirika-kriza/silvije-strahimir-kranjcevic/>

*Požar suklja, samrt staje i oštricu diže kosu,
Rukom ma'ne: top i puška po gredama zrnje osu.*

*Stresla su se silna rebra; neko pada, neko kleca,
Vrh gomile stoji samo jedan čovjek na lik sveca.*

*Niti kleca niti pada, već granitna kao stijena
Stoji velik usred grada od olova ražarena. (...)*

*Iz neznana da je došo i u neznan da se vinu,
Ko meteor, što na časak rasvijetli pomrčinu.*

Ressurectio (1897.) (Kranjčević, 1996: 81-82)

U *Mir vam!* također donosi uskršlog Krista, odnosno ponovni dolazak Krista, u čijem se naručju vidi:

*Tek svejedno! Uvijek će pjesnik uz nje da postoji,
Pa kad dođeš, a tvoji te apostoli ne spoznadu,
On će prvi k tebi pasti, iz naručja toplih tvoji'
Ponosno će podignuti onu glavu gordu, mladu.*

*Hvatajuć ti s tople usne, vječna misli – vječna žrtvo,
Navještaje vječnog mira, nakon bura i oluja,
U krilo će past ti onda – on i harfa past će mrtvo –
Čemu pjesnik nakon tvoje velepjesni: Aleluja?!¹⁷*

Sasvim je prirodno pretpostaviti da se Crkva nije baš slagala s njegovim izričajem u kojem izdvaja kritike Crkvi i njenim sljedbenicima, sumnje koje se javljaju zbog nedosljednosti i sličnog te mu je zbog toga prigovarala (Goldstein, 1975: 459). Međutim, iz spomenutih pjesama, ali i čitanjem ostalih, može se iščitati da, iako se konstantno javljaju različite skepse, Kranjčević ustraje u svojoj vjeri, uporno joj se vraća i uzima je kao podlogu. Iako nije mogao prihvatiti Bibliju, on i dalje vjeruje u Krista i Boga, nikad ih se nije odricao ili poricao (Šimundža, 2004: 123). Bilješke njegove žene Gabrijele Kašaj, kojom se oženio 1898. (Goldstein, 1975: 456) te prisjećanja njegovih suvremenika daju nam do znanja da je bio „ugledan član katoličke zajednice u Sarajevu“ (Šimundža, 2004: 125). Ta ga činjenica nije sprječavala da kao „posrnuli čovjek“ javno izlaže vlastita skeptična razmišljanja i poglede na

¹⁷ <https://www.poezija.info/hrvatska/mir-vam-silvije-strahimir-kranjcevic/>

čovjeka, Krista, Crkvu, moleći istovremeno Boga da mu oprostí što je *srtao s utrte ceste*, odnosno što je sumnjao u Njega (Šimundža, 2004: 126).

4. Stvaralaštvo Vladimira Nazora

Vladimir Nazor (1876. - 1949.) pjesnik je i prozaist (romanopisac, pripovjedač, autor brojnih eseja i članaka) rodom iz Postira na Braču (Frangješ, 1987: 498) koji stvara u razdoblju hrvatske moderne (Goldstein, 1978: 227) i kasnije, a smatra se jednim „od najplodnijih hrvatskih književnika“ (Šimundža, 2004: 219). Nazor se zapravo pokušava udaljiti od umjetničkih uzoraka koji su se postavili u moderni te krenuti vlastitim smjerom, iako se u njegovom pjesništvu mogu naslutiti obilježja moderne: secesionistički elementi – pejzažna stilizacija, herojsko oslikavanje likova, romantični nacionalizam, zatim ponovno uvođenje klasične poezije što se može vidjeti iz njegovih likova nimfi, kentaura, divova, naglašavanja životnog uživanja i radosti i sl. (Mihanović, 1976: 59, 60, 61). Nazorovo se književno stvaralaštvo proteže kroz nekoliko desetljeća kroz koja „neprestano, do kraja, iznenađuje uvijek novim spoznajama, svježom problematikom i novim preokupacijama“ (Goldstein, 1978: 227). Ono traje pedesetak godina (1893.-1949.) (ibid.), a kritika ga je podijelila na nekoliko različitih razvojnih etapa, u čemu joj je pomogao sam Nazor u *Večernjim bilješkama* (1940.). U ovom rukopisnom dnevniku Nazor navodi kako se on kao stvaratelj svakih dvadesetak godina „nanovo rađa“ (ibid.) pa je tako i podijelio svoj opus: u *Pričama iz djetinjstva* (1924.) i *Pričama s ostrva, iz grada i sa planine* (1927.) donosi događaje koji su se odvijali od 1876. do 1896., a u tom razdoblju objavljuje i svoje prve lirske pjesme u časopisu *Nada*, kojemu je glavni urednik bio Kranjčević. Međutim, prije objavljivanja u *Nadi*, u podlistu zadarskog *Narodnog lista* i u *Iskri* objavljuje pjesme pod pseudonimom Kažimir Primorski i Vladimir Primorski (Goldstein, 1978: 229, Mihanović, 1976: 9). Od 1896. do 1916. piše, kako ga Nazor sam naziva, Nov čovjek, a on je autor *Slavenskih legendi* (1900.), epa *Živane* (1902.), pripovijetke *Veli Jože* (1908.), *Hrvatskih kraljeva* (1912.), *Novih pjesama* (1912.), životinjskog epa *Medvjed Brundo* (1915.). Prva mu djela (*Slavenske legende* i *Živana*) nisu pozitivno ocijenjena, štoviše kritika se jedva na njih osvrnula što će se promijeniti izdavanjem *Lirike* (1910.) (Mihanović, 1976: 16). Nadalje, od 1916. do 1936. nastaju djela kao što su: *Arkun* (1920.), *Niza od koralja* (1922.) i roman *Šarko* (1930.). U posljednjoj fazi, od 1936. do 1941, Nazor spominje *Pastira Lodu* (1938.), *Večernje bilješke* (1940.), *Zagrebačke novele* (1942.), preradbu prijevoda Danteova *Pakla* te druge prijevode iz talijanske i francuske lirike (Goldstein, 1978: 228). Nazorovo prevođenje stranih autora nije začuđujuće jer je u djetinjstvu i mladosti vrijeme provodio u očevoj knjižnici koja je sadržavala klasike, između ostalih i Dantea, Homera, Ariosta, Manzoniya, ali i brojne druge autore u kojima je on vidio uzor i inspiraciju (Mihanović, 1976: 65). Uz navedena autorova djela, značajna su još sljedeća: povijesni roman *Krvavi dani* (1908.),

Lirika (1910.), pjesnička zbirka *Intima* (1915.), *Pjesma o četiri arhanđela* (1927.). Nazor u književnost ulazi u novom razdoblju književnog stvaranja, u moderni, u njenim počecima (Goldstein, 1978: 230), što se poklapa s prvom fazom njegova stvaralaštva (1896.-1916.) (Goldstein, 1978: 228). Nazor je u ovoj fazi vodio borbu sa samim sobom, što je moguće vidjeti spominjanjem dvaju pojmova: pjesnik Poganin i Nacionalist (Goldstein, 1978: 232). Autor navodi kako najprije u njemu živi Poganin, a zatim se javlja Nacionalist: „(...) U meni je s početka živio Poganin. Pustio sam ga nek raste i osvoji gotovo sve područje moje duše i nek progovori. (...) Napokon ga i rastrgah. Međutim se zametnu i naraste i osili u meni Nacionalnost, sa svojim dobrim i rđavim svojstvima“ (Goldstein, 1978: 230). Kao rezultat prvog pjesnika, Poganina, nastaju *Slavenske legende* (1900.), *Živana* (1902.), *Lirika* (1910.), a drugi je zaslužan za *Hrvatske kraljeve* (1912.), *Istarske priče* (1913.), *Medvjeda Brundu* (1915.) (Goldstein, 1978: 232). Ovo razdvajanje osobnosti moguće je primijetiti i kod grupiranja pjesama u zbirke, na što Nazor govori: „Neka Poganin, Nacionalist i Mistika ne dođu skupa, gdje se prije nisu, slučajno, sami sastali“ (Nazor, 1942: 35-36). Tim je riječima autorima svojih budućih zbirki izabranih/sabranih djela poručio da se drže kronologije stvaranja djela te da ih ne svrstavaju samovoljno (Mihanović, 1976: 16).

Hrvatske kraljeve, iako govore o stvarnoj povijesti našeg naroda, Nazor, služeći se maštom, nadopunjuje mitskim i legendnim elementima što je specifično za njegovo pjesništvo (Nazor, 1999: 22). Spomenutu etapu neki kritičari još detaljnije dijele na tri podetape: u prvoj je naglašen kult snage, druga se najviše bavi nacionalnom problematikom pa se samim time naziva i herojskom fazom, a te treća se može nazvati ditirampskom etapom (Goldstein, 1978: 232). Nacionalni problemi kojima se Nazor bavi gotovo se uvijek odnose na prostor Istre i dalmatinsko-primorskoga zaleđa (Goldstein, 1978: 235). To se može vidjeti na primjeru *Velog Jože* (1908.), alegorične pripovijetke o „porobljenom istarskom čovjeku“ (Goldstein, 1978: 234), u kojoj se isprepliću fantastični i realistični elementi (Goldstein, 1978: 235), ali i na primjeru cijele, bajkovite zbirke *Istarske priče* (1913.) u kojoj dominira lik Velog Jože (Frangeš, 1987: 248). Drugi su pak mišljenja da se elementi tih podetapa međusobno isprepliću, zbog čega ne vide potrebu postojanja ove podjele.

Osim u prvoj moderni, Nazor je bio aktivan i u kasnijim razdobljima: u razdoblju ekspresionizma, modernog objektivizma i socrealističkog utilitarizma (Jelčić, 2004: 184). Tematika kojom se Nazor bavi gotovo u svim svojim djelima je odnos Dobra i Zla, odnosno Svjetla i Mraka (Goldstein, 1978: 240), odnos čovjeka s Bogom i prirodom, nacionalnost, to jest hrvatstvo i jugoslavenstvo, dionizijsko osjećanje snage, zdravlje, iskonska priroda,

mediteranski pejzaž (Goldstein, 1978: 235), a u njima isprepliće zbilju i fikciju (Šimundža, 2004: 220). Prva i druga tematika nerijetko se javljaju istovremeno. Stalnim isticanjem vječne borbe dobra i zla Nator naglašava sintezu, ujedinjenje čovjeka s prirodom i Bogom. Za razliku od Kranjčevića koji suprotstavlja čovjeka Bogu, Nator ga poistovjećuje s njim što mu daje snagu i moć da se suprotstavi zlu, da se bori protiv njega (Goldstein, 1978: 232). U ovom segmentu o Natorovom čovjeku naspram Bogu, možemo govoriti kao o „herojskome čovjeku“. Valja naglasiti da ovdje nije riječ o kršćanskome Bogu za kojega je vezan koncept patnje kao puta k spasenju. Nator je, zajedno s Vojnovićem, Andrićem, Gjalskim, bio vjesnik jugoslavenstva (Jelčić, 2004: 223). On nikad nije razlikovao jugoslavenstvo od hrvatstva te je, u skladu s kontekstom vremena, izjednačavao jedno s drugim, stoga je himničnom pjesmom *Radost* slavio stvaranje Jugoslavije 1918. godine. To se može vidjeti iz sljedećih stihova (Jelčić, 2004: 185):

*(...) Ja gorim ko lomača / na pragu novog doba / I vijest nosim slavnu / U osvit novog dana /
Čujte me, čujte / Djeco te naše drevne zemlje / Dan pobjede / Nek bude dan ljubavi / Nek
drijemlje osvete duh / U tavnju noć pada mržnja stara / Srah leži na dnu groba (...)*¹⁸

Natora se, nakon zbirke *Nove pjesme* (1913.), nazivalo „pjesnikom Nove Otadžbine, posvetitelj zemlje i života i obnovitelj novih Heroja koji dolazi od Boga“, „pjesnikom nas sutrašnjih“ (Mihanović, 1976: 19). Ti su mu epiteti pripisani zbog poezije u spomenutoj zbirci. Ona se odlikuje nacionalističkim tonom, snagom, borbenošću, u čemu se ugledala tadašnja jugoslavenska mladež – stihovima im je vratio nadu, vjeru, pobudio im je želju za borbom za domovinu (isto je bilo prisutno i u *Slavenskim legendama* (1900.)) (Mihanović, 1976: 85). Zbog toga njegovu liriku Branko Vodnik smatra jednom od najautentičnijih umjetničkih tvorevina „našeg narodnog duha, izrazom narodnog bivstva i uzorom stvaranja u smislu nacionalnog obilježja (Mihanović, 1976: 25), a prozvan je i pjesnikom „hrvatskog energizma (...), pjesnikom hrvatskog heroizma“ (Mihanović, 1976: 20). Ovakav svjetonazor daje nam za pravo nazvati Natorova čovjeka „herojskim“.

U „herojski“ koncept uklapa se i Natorova pejzažna, ili kako je neki nazivaju, ditiramska lirika (Goldstein, 1978: 235). Nator je bio inspiriran pejzažem u kojem je odrastao, a to je mediteranski, točnije dalmatinski pejzaž. Kao i ostali modernisti, Nator je pejzažom izražavao vlastito raspoloženje, unutarnje stanje, a motivi kojima se pri tome često služio su:

¹⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=SQxzOugTK0M>

cvrčak, masline, bor, kamen, sunce...(ibid.) Ti su motivi predstavljali zdravlje, snagu, optimizam (Goldstein, 1978: 242), pun život, što je Nazor naglašavao kroz svoja djela. Jedna od boljih ditirampskih pjesama nastala je kasnije. Riječ je o antologijskoj pjesmi *Cvrčak* (1946.) u kojoj vedrim tonom veliča prirodu, život i radost (Šimundža, 2004: 239): *I cvrči, cvrči cvrčak na čvoru crne smrče, / Dok sunce s neba lije na zemlju žar i plam: / „Zemniče, ja sam himna, što bruji za oltarom, / Dok šuti gordi hram* (Nazor, 1999: 286). U svojoj trećoj fazi (1916.-1936.) Nazor radi prijelaz sa širih slika mitološko-legendnih i ditirampskih na uže, osobne preokupacije. Tada nastaju *Intima* (1915.), *Pjesni ljuvene* (1915.), *Niza od koralja* (1922.), *Pjesma o četiri arhandela* (1927.). Ova i ostala djela nastala u tom razdoblju, razlikuju se od prethodnih. Ranije optimističan i vedar karakter zamjenjuje pesimističan ton, mračne unutarnje borbe pjesnika, što je najvidljivije u romanu *Šarko* (1939.) (Goldstein, 1978: 237):

(...) Onda stadoh govoriti o borbama što ih moj gospodar vodi s nečim mračnim i teškim što mu leži u puti. (...) on ide mrakom života pjevajući što veselije, da sakrije i prevari strah, svoj neizlječivi vječni strah.“(Goldstein, 1978: 239)

Za ovo su razdoblje specifični i autobiografski elementi koje Nazor ubacuje u djela poput *Priča iz djetinjstva* (1924.), *Priča s ostrva, iz grada i sa planine* (1927.), *Šarka* (1930.), *Večernjih bilješki* (1940.) (Goldstein, 1978: 237). Kroz *Šarka*, roman kojim istoimenim glavnim likom psa progovara o vlastitim mukama i problemima, Nazor otkriva odakle crpi inspiraciju za svoja djela:

(...) Sjedio sam uvijek u svojoj pustinji, i sved na istom mjestu, i vezan i prikovan, a proputovao sam kroz sve predjele duše, kroz sve predjele strasti, uza sve rijeke. (...) Nisam išao k stvarima da ih ogledam i da ih opipam pa da rečem: „One su takve i takve.“ Prilazile su same k meni da ih razgrađujem i ponovo gradim; (...) Nije glavno ono što si iza duga traženja i putovanja svojim tjelesnim očima i ušima čuo! Stvari su zapravo onakve kakve one iz nas izlaze.“(Goldstein, 1978: 241)

Neizbježno je spomenuti Nazorov boravak u partizanima, kamo je otišao 1942., u 66. godini života na nagovor prijatelja Ivana Gorana Kovačića (Jelčić, 2004: 264). U tom je razdoblju pisao aktivističke pjesme, partijske pohvalnice, ratne davorije (Nazor, 2014: 111), a djela koja se ističu su: *Pjesme partizanke* (1943.), dnevnik *S partizanima* (1945.), *Legende o drugu Titu* (1946.) te zajednička zbirka s Kovačićem, *Hrvatske pjesme partizanke* koja je morala biti tiskana 1943., ali nije dovršena – tiskan je samo Nazorov predgovor i devet Kovačićevih pjesama (Frangeš, 1987: 348). To se prvo izdanje još naziva i „šumskim“ jer je knjiga trebala biti tiskana u nekoj šumi (Jelčić, 2004: 288). Naime, u Hrvatskoj su u to doba

postojale dvije politički i estetski odvojene književnosti. Prva je središte imala u glavnom gradu države, u Zagrebu, a stvaralaštvo joj je bilo plodno, raznovrsno te poticano nakladnicima, dok se razvoj druge može pratiti u partizanskoj šumi (Jelčić, 2004: 279), što se može vidjeti i na primjeru Nazora. Takva se književnost u potpunosti podredila politici (agitacijska proza i pjesme), nije bila organizirana, nije imala nakladnike, a knjige i ostala djela izlazili su rijetko, ovisno o mogućnostima (Jelčić, 2004: 288). Nazorova ratna književnost spominje mitske heroje, obrađuju se legende, a o bogovima nema ni riječi (Nazor, 1999: 35).

Ono što je Nazora povezivalo s modernistima je njegovo iskazivanje osjećaja – „Nazor je već od svojih početaka izražavao sebe i ono što je bilo iskonsko i njemu, a to je epski svijet legende, mitske i herojske alegorije i simbolike“ (Jelčić, 2004: 183). Nazor se za pisanje svojih brojnih i raznovrsnih djela koristio događajima iz stvarnog života (*Zagrebačke novele* (1942.), *S partizanima* (1945.), *Legende o drugu Titu* (1945.)), svojim književnim obrazovanjem, događajima iz prošlosti, a s obzirom na to da je Nazor život provodio izolirano i usamljeno, služio se i bujnom maštom, raznim mitovima i legendama, koji su mu bili dominantna inspiracija (Mihanović, 1976: 45, 66). Slično Kranjčeviću, i Nazor je radio u školi. Započeo je kao apsolvent u splitskoj gimnaziji, zatim prelazi u Zadar, Pazin, Kastav, gdje piše zbirke *Lirika* (1910.), *Nove pjesme* (1913.), *Intima* (1915.) i *Pjesni Ljuvene* (1915.), a kasnije postaje upravitelj dječjeg doma u Crikvenici i Zagrebu (Goldstein, 1978: 229). Osim toga, vršio je službu predsjednika Izvršnog odbora ZAVNOH-a te Prezidija hrvatskog Sabora (nakon oslobođenja) (Frangš, 1987: 498), koju je vršio sve do nagle smrti, 19. lipnja 1949. godine.

4.1. Religiozno pjesništvo Vladimira Nazora

Uz to što u Nazorovu stvaralaštvu prevladava njegov vedri, dionizijski, mitski duh Poganina i Nacionalista, javlja se i duh vjernika, kršćanina. Još u djetinjstvu spominje kako je župnik govorio da će on uvijek biti vjeran Bogu: „Ne boj se za nj, gospođo. Ma i što se s njim desilo, on će uvijek biti jedan od onih koji vjeruju u Boga i u njegove anđele.“ (Šimundža, 2004: 222). Ova se tvrdnja može provjeriti analizirajući njegovo religiozno pjesništvo. Za početak je potrebno spomenuti da vjerske iskaze često isprepliće s mitsko-mističnim vizijama, vlastitim imaginacijama, općenito lirskim doživljajima i sl. (ibid.). Kao ni Kranjčević, ni Nazor nije bio zadovoljan realizacijom životne stvarnosti u odnosu na religijski spoznaj, zbog čega se javljaju određene sumnje koje izražava u svojim pjesmama (Šimundža, 2004: 224). Usprkos sumnjama, on do kraja ostaje vjeran kršćanskome Bogu i nikad ga se ne odriče, premda se to može pomisliti u zadnjem periodu njegova života kad se pridružio partizanima i sudjelovao u ratu (Šimundža, 2004: 223). To je barem slučaj u njegovom pjesničkom izrazu, njegov praktični odnos prema vjeri ovdje se ne promatra. U svojim razmišljanjima o koncu života u *Posljednjoj pomasti* (1927.) čak moli da ga se pomaže prije smrti: *I hoću da tu jadnu put mi – što je / Krštena bila vodom iz bunara / Otoka našeg – u čas smrti moje, / Pomaže ulje maslinika stara* (Nazor, 2014: 155). Smatra se da mu ova želja nije bila ispunjena, jer je naglo umro zbog oduzetosti srca (Šimundža, 2004: 224). Ono što je Nazora uopće potaknulo na pisanje religiozne i sakralne tematike bila je potreba za svježim motivima, zatim njegova težnja za otkrivanjem svrhe života (Nazor, 1999: 29), duboka impresija smrti (Nazor, 2014: 14) te osjećaj „da je bezobzirno oteti životu njegove iluzije i sunovratiti čovjekovu maštu i duh u ponore ništavila“ (Nazor, 1999: 30). Veći pokretač njegove inspiracije od svetosti i samog sadržaja duhovnosti, bila je tajnovitost, mističnost i nadnaravnost (Nazor, 1999: 29). Drugi se razlog (traženje smisla života) odnosi na pjesnikove nemire koji se javljaju unutar njega samoga. Doživljavao je brojna i sve češća razočaranja, sumnje, a ona su se odražavala u osjećaju podvojenosti, spoznaji o prolaznosti svega, sudbinskim dvojabama i sl. (ibid.). Podvojenost je vidljiva u *Genezi* (1913.) koja se može odnositi na njegovu izvornu, dionizijsku i novu religioznu osobnost, koju naziva *zvijeri* (Šimundža, 2004: 221):

*Osjećam: u krvi, u srcu, duboko,
Već je dugo nosim. Ne dam da me takne.
Netom zvijer se grdana u svom kutu makne,
Hvatamo se naglo, borimo žestoko.*

*Kakova je? Kad je ona ušla u me?
Lav je štono gladan ispod palme spava,
Udav hladan što se u čvor umotava,
Okrutna pantera na dnu tople šume.*

Geneza (1913.) (Nazor, 1999: 296)

Ova se dvojba može osjetiti i u kasnijoj pjesmi, *Dušmaninu* (1930.), gdje tamnijim tonom od uobičajenog govori o divljem *Dušmaninu* koji bjesni u njemu:

*Što sve to ne leži na dnu mog bitka!
Koliko svijetlih zora i osvitka,
Al i kolika sveđ se magla mota
Na mračnu dnu mog nutarnjeg života!
Najveći mrak je i strah tu, u meni.
I baš u strahu tom i toj sjeni
Dušmanin moj se smjestio najljući,
I bjesni. – Što su zanosi mi vrući,
Svjetliji sni, i pokreti mi življi,
On je sad studen, sad mračan, sad divlji...*

Dušmanin (1930.) (Šimundža, 2004: 220)

U brojnim se Nazorovim pjesmama može primijetiti njegova unutarnja uznemirenost, sumnja, poraz i dvojbe zbog čega se okreće vjeri i pokušava ih riješiti (Nazor, 1999: 30). Ovaj se prijelaz s dionizijskoga na religioznoga pjesnika nije svidio svima, zbog čega je bio podvrgnut kritikama poput Kranjčevića kojeg su kritizirali zbog pesimističkoga pogleda na vjeru, točnije vjernike i Crkvu (Nazor, 2014: 16).

Već se u zbirci *Pjesma naroda hrvatskoga* (1902.) počinje nazirati vjerski ton, a ta se tvrdnja može poduprijeti stihovima pjesme *Sni sadašnjosti*. Nazor u njoj progovara o narodu koji je usprkos svim nedaćama i dalje zadržao povjerenje u Boga i njegovu snagu, u čemu se očituje motiv „herojskog čovjeka“ (Šimundža, 2004: 230).

*U prahu žena sjedi i suhe dojke vadi,
I kliče: „Ml'jeka nemam, a moje čedo plače.“
Uzdiše: „Jad i b'jeda stiskaju uv'jek jače,
A meni muža nema! (...)
A rob je jedan gleda, dok tuđu njivu kopa,
I kliče: „O vi gore
Našega kopna! Žali uz naše sinje more!“ (...)* (Nazor, 1999: 100)

*I gledah kako u dan nesloge, straha i gnjeva
Duh naroda se našao pred kupinom što gori,*

A ne sagorijeva. (...)
Gorjela iskra vatre Onoga, koji tutnji
I koji zemljom drma.
Sni sadašnjosti (1902.) (Nazor, 1999: 101)

Pjesma u određenim stihovima podsjeća na Kranjčevićeva Mojsija, tim više što obrađuje sličnu temu (Šimundža, 2004: 231). Nazor *kupinom što gori* povlači paralelu s biblijskim gorućim grmom preko kojeg se Bog objavio Mojsiju na brdu Horeb i govorio mu da izvede izraelski narod iz egipatskog ropstva. Ovdje se Bog obraća Pastiru s porukom da *otkine* i *ponese grančicu* narodu, a ona bi se moglo interpretirati kao vjera, tračak nade koja pomaže narodu u teškim trenucima (ibid.).

A r'ječ je govorila: „Pastire stada moga,
Otkini i ponesi
Grančicu u plamenu u hramove i dvore,
I zovni i pokupi to ludo ropsko stado,
Što B'jes ga prestrašio,
I vuk ga razagnao,
I mami ga i tjeraj u ograde i tore.
Al' ti, pastiru stada, pastir mi budi lavlji! (ibid.)

Inače ditirampska *Lirika* (1910.), prva Nazorova lirska zbirka, također sadrži religiozne aspekte. Pjesma *Ave Maria* (1893.) već samim naslovom, daje naslutiti religiozni te se već u njoj mogu primijetiti pjesnikove sumnje (Šimundža, 2004: 240):

„Ave Maria“ – Ne znam što je meni,
Al zvono to sad u srce me dira,
I ja bih reko, da mi ono veli:
„Onamo gore ima sreće, mira.“
A ja sam jutros govorio da je
Praznina samo sred tih prostorija.
Oh, kako cijela priroda sad moli,
I slatko bruji zvon: „Ave Maria!“
Ave Maria (1893.) (Nazor, 2014: 46)

Već je spomenuto da Nazor religiozne motive i slične elemente ubacuje u legendna i mitska djela. Ovdje je potrebno spomenuti *Slavenske legende* (1900.) koje su nastale „da reku nešto i o čovjeku upletenu u to vječno bivanje i u još nedokončanu borbu između Dobra i Zla u čitavoj božjoj prirodi i u nama samima“ (Nazor, 1930: 6). Navedena zbirka utjelovljuje staroslavenski Olimp, odnosno slavenske bogove, božice, heroje, vile i sl. te je bila ispunjena

nacionalnim prizvukom (solidarnost, ravnopravnost, zajedništvo, neovisnost, sloboda) (Paščenko, 2011: 144, 147) u kojem se ugledala jugoslavenska nacionalistička mladež (Mihanović, 1976: 85). U djelima se isprepliću biblijski i grčko-latinski svijet, a dijelove kojima su nedostajali znanstveni podaci Nazor je ispunjavao maštom (ibid., 83). Mitološki likovi koje Nazor spominje su Perun, Dabog, Kraljević Marko, Ban Dragonja i drugi. Vrhovno slavensko božanstvo Perun obraća se, kao i kršćanski Bog Jahve, narodu iz oblaka – *Pokaza se Perun silni*, koji im proročki govori sljedeće: *U pomoć će Slaven zvati novo Biće, Ime novo, / Al će njemu pred očima lebdjet čelo Perunovo* (Šimundža, 1983: 54). Iz ovih je stihova vidljivo da narod u slavenskim zemljama ima svijest o staroslavneskome nasljeđu, na što se nadograđuje vjera u kršćanskog Boga, *Ime novo* se zapravo odnosi na Isusa Krista i kršćanstvo koje će narod prihvatiti (ibid.). U ovoj se zbirci možda najviše vidi povjerenje u moć čovjeka u odnosu prema Bogu, u „herojskoga čovjeka“. Taj Bog, međutim, nije kršćanski – Nazorov je čovjek herojski u odnosu na poganska božanstva, ali kršćanska filozofija mijenja pjesnikov odnos prema Bogu, zbog čega on balansira između posrnulosti i herojstva, a to se može iščitati i iz *Slavenskih legendi* (1910.) (Šimundža, 2004: 233). U ovom ciklusu Nazor uzima stvarni biblijski događaj, ali ga proširuje izmišljenim slikama i detaljima. Primjer takve pjesme je *Bijeg u Egipat* (1907.) koja se oslanja na biblijski bijeg Josipa i Marije u Egipat kako bi spasili malog Isusa od Heroda i njegova plana da ubije Dijete (Šimundža, 2004: 235). Toj kratkoj priči Nazor dodaje prepreke koje Obitelj mora proći kako bi sretno stigla do Egipta. Najopasnija zapreka koja ih je snašla bili su lavovi, koji su htjeli progutati putnike. Kad su lavovi ugledali malog Isusa, napustila ih je snaga i životinjski instinkt kojim su se do tad vodili (Šimundža, 2004: 265). Jedan od lavova tom prilikom priopćava drugima:

*Jači je od slona, žešći je od samuma, tvrd ko krokodil
 A mio ko janješce ludo. (...)
 I on mladunče ljudsko u grivu mi uroni prste.
 Teška je ruka mu mala ko ova litica sura.
 Al on me ne satre, Nešto tad reče – i olakša breme.
 Da, nešto prozbori dijete, a srce se rastopi moje.
 Grdan me spopadne strah; i milje svlada me velje;
 I dana sjetih se, kad u jazbini lavice majke
 Sisao mlijeko sam njeno. (...)
 Stražite drugovi! Svi se uklonite s njegova puta!
 Pred njim tjerajte ljude i čagalje. – Silan i blag.
 Bog-čovjek pustinjom ide.*

Pričajući o legendama, zanimljiva je i ona o Ahasferu u istoimenoj pjesmi objavljenoj 1945. Kako bi razumjeli pjesmu, nužno je objasniti tko je uopće Ahasfer. On je bio vjernik koji Isusu na križnom putu prema Golgoti nije dao vode, zbog čega ga je Isus osudio na vječno lutanje (Nazor, 1999: 361). Nazor, kroz lik Ahasfera, progovara o osobnom lutanju, ali i ponovnom vraćanju Kristu (Šimundža, 2004: 282). U posljednjoj strofi Isus se Ahasferu obraća sljedećim riječima: ...*Čuj, prođeš li ikad ovom pustom opet, / Ovdje ćeš me naći* (Nazor, 1999: 114). Slično Nazor piše u *Božićnoj kantati* (1938.), gdje se osvrće na sebe i osobno iskustvo:

*Sam je preda Nj došo. – Oh, kakav je sada
onaj koga vidjeh gdje pod križem pada!
I on opet čuje glas koji mu reko
„Hodaj!“ – Al sad nešto blago, toplo i meko
Iz njeg struji (blijeste dva sunca, dvije zjene):
„Ahasfere, dođi. Sjedni tu, kraj mene.“
Božićna kantata (1938.) (Šimundža, 2004: 282)*

Nazorova zaokupljenost biblijskim temama i motivima jedan je od razloga zbog kojeg su mnogi kritičari, ali i ostali pjesnici mišljenja da se Nazor u svojim pjesmama izražava epski, a ne lirski, što znači da prevladavaju epska obilježja, da je vidljiva objektivnost te da je dominantnije *gledanje*, a ne *osjećanje* (Mihanović, 1976: 23). U Nazorovim djelima, međutim, osjeća se i dominantnost zamišljanja nad objektivnim opažanjem, što je moguće primijetiti u stihovima pjesme *Maslina* (1946.) (Mihanović, 1976: 23, 71) koja, prema nekim kritičarima, savršeno utjelovljuje Nazorovu mladost i njegovo biće u vidu prikazivanja zavičaja, baštine, vlastite vizije sebe (Vučetić, 1976: 48):

*Vinograd moga oca je ovjenčan zelenim vijencem
Maslina. – Pod njima ja sam u vrućijem danima ljetnim,
Grožđe dok zrijalo i pjev cvrčka šibao uzduh,
Gledao u zanosu svijetle vizije, što ih je Podne
Pred očima stvaralo mojim.
More je šumjelo negdje daleko. – Po modrome nebu
Plovili bijeli oblaci, a zemlja ležala teška
I tiha u snu sunčanu.
... U takav ja sam trenutak
Veliku, strogu i mirnu, iz maslinika se dižuć
K vedrome svodu, bez štita, bez koplja i kacige sjajne,
Vidio Palas Atenu.*

Nesklad realnosti života i religiozne spoznaje očituje se u pjesmi *K Bogu* (1915.) u kojoj se, kao i u *Oče naš, koji jesi na nebesi*, može opaziti Nazorova vjera u Boga (Šimundža, 2004: 224). U njoj se opisuje pjesnikova sumnja u Boga, neprihvatanje, koje je na kraju završilo sve češćim zazivanjem i predanjem (Šimundža, 2004: 262):

*Bože, ja sam uvijek nosio te živa
Na dnu duše svoje: u burne trenutke
Obijesti, i kada cijelu noć je šutke
Kopala mi srcem sumnja hladna siva.*

*Nošah te u sebi i kad sve sam vrutke
Vjeri pečatio, i kvas, što ga liva
Tvoja ljubav u nas, gušio, i tkiva
Nade u glib bacao niz drum svoj i putke.*

*Ja sam se rvao s tobom, velji Bože!
Svladan rukom tvojom, poraza svu sreću
Spoznah, i znam, što ti blaga sila može.*

*I jer borbu s crvom ti prezreo nisi,
Osjećam u duši vjeru uvijek veću.
I sve biće moje prema tebi klisi.*

K Bogu (1915.) (Nazor, 2014: 215)

Pjesme u kojima slavi Boga, zahvaljuje Mu, veliča Ga te Ga moli za pomoć su: *Zaprta vrata* (1915.), *Zvona* (1918.), *Blagoslov...* U *Zaprtnim se vratima* na početku pita *Gdje su danas Božja čudesa?* (Šimundža, 2004: 260), a u nastavku pjesme ih spominje:

*A nebo sve gluše je, tiše, (...)
Zar nikad se više
Otvorit neće nebesa?
Zar nikada više
Da gledamo davna čudesa?
Zar nikad? – Al što će
Ta čuda, kad naše su oči
Sad drukčije? (...)
Sveđ i svu: sred dječjeg oka,
U dugi na kori vedraca
Na licu mrtvaca,
U borama sjede nam majke (...)*

*Na pregršti klice čudesa,
Pa zatvori sjajna ta vrata.
Zaprta vrata (1915.) (Šimundža, 2004: 260, 261)*

U *Zvonima* „osjeća svu ljudsku bol i našu hrvatsku povijesnu mučninu“ (Šimundža, 2004: 261), ali se ne jada zbog njih, već ih prihvaća, zahvaljuje Bogu te Ga moli za pomoć:

*O Gospode nad vojskama! O Gospode
Nad srdžbom zemskih vihora!
Ti, koji nas slijepi od gline tih livada
I pijeska ovog mora,
I hranio nas kremenom i željezom,
I pio gorčinom, (...)
Oh, ne daj da sad (...)
Moj rod ti cvili međ prstima! – Metni nam
U srca gvozdene-klatna;
A kad digne tvoj se dlan, zabrenčat će
U nama zvona zlatna.
Zvona (1918.) (Nazor, 2014: 199-200)*

Premda se religiozni prizvuci osjećaju u ranijim pjesmama, *Pjesme o četiri arhanđela* (1927.) u kojoj se primicao misterioznom svijetu onostranog (Mihanović, 1976: 25) te u kojoj je, kako Slavko Ježić napominje, Nazor izrazio „najviše pročišćenje“ (Šimundža, 2004: 263), svakako je njegova najreligioznija zbirka (ibid.). Kao što je prethodno navedeno, u ovoj se zbirci (uz zbirke *Intima*, *Pjesni ljuvene*, *Niza od koralja*) pjesnik okreće sebi, svojim osjećajima koji su, za razliku od onih radosnih, vedrih, svijetlih, bili pesimistični (Goldstein, 1978: 236). U to se doba pjesnik od nihilizma okreće prema ljepoti i umjetnosti (Nazor, 1999: 27) (započeo u *Lirici* (1910.)) (Nazor, 1999: 39), jer smatra da je ona „trajnije od stvarnosti“ (Nazor, 2014: 11), a u skladu s time moto zbirke glasi: *Materijalističkom vremenu u prkos!* (Nazor, 1999: 27). U toj fazi „umjetnost postaje najvišom vrijednošću u sveopćoj provizornosti materijalnog svijeta“ (Nazor, 2014: 12). Cijela je zbirka protkana kršćanskom tematikom, simbolikom, duhovnošću, a iz pjesama se može iščitati Nazorova iskrena vjera (Šimundža, 2004: 264). Nazor arhanđele oslikava kao Božje posrednike kojima je podarena uloga očuvanja „nebeskih sfera i zemaljskih procesa“ (Šimundža, 2004: 265). Od obraćanja arhanđelima prelazi na pozdrav Bogorodici (*Ti puna milosti. / Blagoslovljena nek si među ženama, / Ti prva, koja neće / Zemaljskim mlijekom doći / (...) / - Gospodu / Nek sveđ je slava! / Njegova ja sam službenica.; Vjesnik* (1926.) (Nazor, 2014: 157)), a zatim veliča Zemlju (*- Zdravo! / Ti prva među zemljama, / Što Gospodnja ih ruka rasija / Po prostorima, / Hvaljena nek si među*

svjetovima, / Što kao roj, / Uz skladan let i blistav sjaj, / Oko Njeg oblijeću! (Nazor, 2014: 159)). U nekim su pjesmama prisutne opreke između duha i tijela, ali arhanđeli i anđeli su ti koji ga prate, pokreću i nadahnjuju (Nazor, 1999: 32). Kao primjer se navode pjesme *Štap* i *Autobiografija* (Šimundža, 2004: 268) (*Sveđ tih i miran, i naoko mlitav / Moj život teče. U njem sivo sve je. / Al ipak, na dnu dok se trzo čitav, / Prohujale su kroza nj epopeje.; Autobiografija* (Nazor, 2014: 172)). U jednoj od najreligioznijih pjesama (Šimundža, 2004: 272), čvrsto ispletenoj molitvi (Šimundža, 2004: 269), *Oče naš, koji jesi na nebesi* (1926.), Nazoru je podloga svima dobro poznata molitva, ali on joj dodaje vlastiti poetski izraz, njome je opjevao himnu Bogu kao našem stvoritelju (Šimundža, 2004: 225), moli Ga da čuva i vodi svoj narod (Šimundža, 2004: 243) te opisuje svoje viđenje svijeta:

*Sveto nek Ime je tvoje
-U njemu, jer sva su imena
Stvari što tvoja ih riječ
Iz bića svog stvorila
Na izvoru vremena (...)*

*I tvoja Volja neka bude!
-Jer ona je stvorila sve.
I stvara. I stvarat će uvijek.
Jer sav si neiscrpno hrijenje,
Što nikad istrošit se neće... (...)*

*-Stablo
Jer od Zla i Dobra još stoji
Pred nama, na dohvat. Još se
Oko njeg ovija zmija.
I naša srca se ljudska
Nadimlju; a što su šira,
To manje primaju tebe.
I mi već ne znamo tko smo
i čiji smo.
Oče naš, koji jesi na nebesi (1926.) (Nazor, 2014: 175-178)*

5. Zaključak

Prijelaz iz 19. u 20. stoljeće donio je mnoge prekretnice hrvatskoj književnosti, a podario nam je dva velika pjesnika - Silvija Strahimira Kranjčevića i Vladimira Nazora. Obojica su se pokazala uspješnima u domeni religioznoga pjesništva i obojica su se bavila važnim egzistencijalnim pitanjima koja su prikazivali na sebi svojstven način. Silvije Strahimir Kranjčević pokazao se kao pesimističan pjesnik u čijim se pjesmama mogu pronaći tri središnje točke: domovina, čovjek i svemir (Jelčić, 2004: 164). Čitanjem njegovih zbirki vidljivo je da se nije odvajao od samoga sebe, već se prolaskom vremena razvijao i sazrijevao u još boljeg i uspješnijeg pjesnika, isto kao i Nazor. Ono što je još značajno za Kranjčevića je to da je preuzeo patnju i probleme kolektiva, predstavio ih kao vlastite nemire i nedaće te im pokušao naći rješenja i pozitivan ishod. Bio je veliki zagovornik slobode, pravde, što je vidljivo u njegovim pjesmama. Isto tako, bio je sklon brojnim sumnjama zbog nesklada biblijske idile i realnog života, zbog čega u svojim pjesmama nudi sliku „posrnuloga čovjeka“ - dubljim čitanjem pjesama vidljiva je pjesnikova podvojenost između sumnje i vjere, stvarnosti i ideala, nade i neuspjeha, viđenja Krista kao uskrse osobe i kao osobe koja je proživjela mnogo patnje u svom kratkom životu (Bagarić, 2005: 69). Usprkos tome, nikad se nije odrekao svoje vjere i Boga kao stvoritelja - vjera je nadvladala skeptika. Isto se može reći i za Nazora. On je također bio nezadovoljan spomenutim raskorakom, što je dokazao zapisanim sumnjama, međutim i u njemu se javlja jači glas vjernika, no on je ipak zatvoreniji što se tiče osobnih preokupacija zbog čega je plošniji i mirniji pjesnik od Kranjčevića (Šimundža, 2004: 225). Nazor se bavio nacionalnim pitanjima, veličao je Boga, isticao je njegovu snagu, stoga u dijelu njegova stvaralaštva možemo govoriti o povjerenju na relaciji čovjek-Bog, o „herojskome“ čovjeku. Za razliku od pesimističnog Kranjčevića, on je u svojoj ditirampskoj, legendnoj i mitskoj lirici, zračio optimizmom, radost, svijetle tonove i ugođaje. No, iako se Nazora pretežno prikazuje kao pjesnika optimizma, vedrine, svjetla, koji stoji kao opreka pesimističnom i ciničnome Kranjčeviću, mala skupina kritičara, među kojima je Antun Barac, ima drukčije viđenje pjesnika (Mihanović, 1976: 16). Barac skreće pozornost na Nazorovu samoću, sumnje, neuspjelost života, a na njegov optimizam gleda kao na „traženje zaboravi, velo da se prikrije onaj bezdan, beznade, praznina u duši“ (ibid.). Zbog osobnih nedaća i unutarnjih nemira koji se mogu naslutiti iz pjesama naziva se i „optimist s okusom gorčine“ (Šimundža, 2004: 219), stoga i u njegovoj religioznoj lirici možemo prepoznati „posrnuloga čovjeka“ čije traženje Krista razdire sumnja. Na temelju Nazorove raznovrsne tematike s lakoćom se može zaključiti

da je bio „jedan od najplodnijih i najuspješnijih hrvatskih pjesnika izvan takozvanog katoličkog kruga koji se uz druge teme i motive cijelog života nadahnjivao religijskom i religioznom mišlju i tematikom“ (Šimundža, 2004: 284). Što se tiče Kranjčevića, iako je na početku karijere bio izložen negativnim kritikama, što od strane Crkve, što od književnih kritičara, potpuno priznanje kao pjesnik dobio je nakon Drugog svjetskog rata,¹⁹ a danas se smatra najvećim pjesnikom 19. stoljeća, pretečom moderne, sintezom ili mostom koji spaja realizam i modernu,²⁰ klasikom, stvoriteljem temelja suvremene hrvatske poezije (Jelčić, 2013). Osim što je širio naš vidokrug književnosti, širio je i sudbinske poglede te poglede u duhovnosti (Šimundža, 1988: 342). Ostavio je utjecaj na mnoge modernističke autore, među kojima se ističu Tin Ujević i Miroslav Krleža koji za Kranjčevića veli da je „barjaktar slobode“ jer je „kroz svoju proročku viziju pisao o odnosu pojedinca i njegove domovine.“²¹

¹⁹ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33731>

²⁰ *ibid.*

²¹ <https://www.poezija.info/hrvatska/silvije-strahimir-kranjcevic/>

6. Literatura

Bagarić, V. (2005). Misaona i biblijska tematika Kranjčevićeva pjesničkog izraza. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 51, 14, 69-76 <https://hrcak.srce.hr/25111> Pristupljeno 28. 6. 2021.

Brešić, V. (2019). Hrvatska književnost 19. stoljeća. Zagreb: Periodica Croatica.

Brozović, D. (2019). Motiv straha i njegovi mehanizmi u hrvatskoj fantastičnoj noveli 19. stoljeća. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 56, 1, 101-116 <https://hrcak.srce.hr/221884> Pristupljeno 2. 9. 2021.

Frangeš, I. (1987). Povijest hrvatske književnosti. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Goldstein, S. (ur.) 1975. Povijest hrvatske književnosti u sedam knjiga. Zagreb: Liber: Mladost.

Goldstein, S. (ur.) 1978. Povijest hrvatske književnosti u sedam knjiga. Zagreb: Liber: Mladost.

Jelčić, D. (1984). Kranjčević, Biblioteka Portreti. Zagreb: Globus.

Jelčić, D. (2004). Povijest hrvatske književnosti: tisućljeće od Bašćanske ploče do postmodernizma. Zagreb: Naklada Pavičić.

Hrvatski biografski leksikon. KRANJČEVIĆ, Silvije Strahimir. 2013. Dubravko Jelčić (ur.). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga. <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6980> Pristupljeno 28. 6. 2021.

Kolar, M. (2014). Fran Galović i Hrvatska mlada lirika: Esej povodom dviju stogodišnjica (1914. – 2014.). *Podravski zbornik*, 40, 264-266 <https://hrcak.srce.hr/227677> Pristupljeno 2. 9. 2021.

Kranjčević, S. S. (1964). *Pjesme*. Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 60. Zagreb: Matica hrvatska.

Kranjčević, S. S. (1996). Izabrane pjesme. Zagreb: Matica hrvatska.

Kranjčević, S. S. (1996). Izabrana djela. Zagreb: Matica hrvatska.

Krišto, J. (2004). Hrvatski katolički pokret (1903.-1945.). Zagreb: Glas Koncila.

Lončarević, V. (2005). Književnost i hrvatski katolički pokret. Zagreb: ALFA.

Marinković, M. Prvi u nizu: Prvi zbornik senjske (nad)lokalne kulturne priče. Zbornik radova 1. Senjskog interdisciplinarnoga simpozija: Zdravo ste nam, braćo, u kamenu Senju! Uredila Ana Vukelić. Senj: Grad Senj, 2018. 639-64

Matičević, I. (2015). Mjera očaja, krik utjehe. Hrvatska ekspresionistička književnost i Prvi svjetski rat. *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 41, 1, 228-242 <https://hrcak.srce.hr/138995> Pristupljeno 2. 9. 2021.

Mihanović, N. (1976.). Pjesničko djelo Vladimira Nazora. Zagreb: Školska knjiga.

Moguš, M. (1990). Uskočka epopeja u poeziji S. S. Kranjčevića. *Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, 17, 1, 187-192 <https://hrcak.srce.hr/74398> Pristupljeno 28. 6. 2021.

Nazor, V (1930.). Slavenske legende. Zagreb: Izdanje Vasića i Horvata.

Nazor, V. (1942.) Rastrgane pređe. Na vrhu jezika i pera. Zagreb: Hrvatski izdavački bibliografski zavod.

Nazor, V. (1999). Izbor pjesama I. Zagreb: Matica hrvatska.

Nazor, V. (2014). Ja vjerujem. Zagreb: Glas Koncila.

Peščenko, J. (2011). Mitološka simbolika u Nazorovom stvaralaštvu. *Časopis za hrvatske studije*, 7, 1, 141-156 <https://hrcak.srce.hr/86371> Pristupljeno 1. 9. 2021.

Petrač, B. (1995) Duhovne odrednice hrvatske književnosti. *Croatia Christiana periodica*, 19, 36, 77-95 <https://hrcak.srce.hr/77706> Pristupljeno 13. 8. 2021.

Šimundža, D. (2004). Bog u djelima hrvatskih pisaca, svezak prvi. Zagreb: Matica Hrvatska.

Šimundža, D. (1983.) Odrazi vjere i nevjere u hrvatskoj književnosti: Vladimir Nazor — religiozni pjesnik. *Crkva u svijetu : Crkva u svijetu*, 18, 1, 48-67 <https://hrcak.srce.hr/89587> Pristupljeno 1. 9. 2021.

Šimundža, D. (1988). Religiozna polazišta i dileme Kranjčevićeve poezije. *Crkva u svijetu : Crkva u svijetu*, 23, 4, 342-356 <https://hrcak.srce.hr/85826> Pristupljeno 13. 8. 2021.

Vučetić, Š. (1976). Vladimir Nazor: čovjek i pisac. Zagreb: Mladost.

6.1. Internetski izvori

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16330> Pristupljeno 28. 6. 2021.

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=35475> Pristupljeno 28. 6. 2021.

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33731> Pristupljeno 28. 6. 2021.

<https://www.poezija.info/hrvatska/silvije-strahimir-kranjcevic/> Pristupljeno 13. 8. 2021.

<http://sskranjcevic.hr/pregled/uDjelaJednoP.ASP?PisID=1&KatID=123&Zbirka1ID=&Zbirka2ID=941&DjID=1565&totl=1> Pristupljeno 1. 9. 2021.

<https://hkm.hr/lirika-kriza/silvije-strahimir-kranjcevic/> Pristupljeno 2. 9. 2021.

<https://www.poezija.info/hrvatska/mir-vam-silvije-strahimir-kranjcevic/> Pristupljeno 2. 9. 2021.

<https://www.youtube.com/watch?v=SQxzOugTK0M> Pristupljeno 1. 9. 2021.

POSRNULI I HEROJSKI ČOVJEK – KRANJČEVIĆ I NAZOR O ODNOSU BOGA I ČOVJEKA

Sažetak

Kraj 19. i početak 20. stoljeća donose promjene u religioznim gledištima u umjetnosti. Nastavlja se tradicionalni pogled u prihvaćanju Boga, no javljaju se i određene sumnje o položaju čovjeka prema Bogu, odnosu biblijskoga prikaza života u odnosu na zbilju. U tom se razdoblju, uz brojne druge, javljaju dva uspješna pjesnika - Silvije Strahimir Kranjčević i Vladimir Nazor koji inspiraciju pronalaze u biblijskim slikama i motivima. Kranjčević se, iako ga književna povijest i kritika primarno drži pjesnikom realizma, smatra pretečom novog književnog razdoblja - moderne. On svojim pesimističkim svjetonazorom pruža drugačiji pogled na odnos čovjeka i Boga unutar kojega je čovjek percipiran kao „posrnuli čovjek“. S druge strane, Nazor se u dijelu svoga pjesničkoga opusa očituje kao pjesnik optimizma, no i u njegovu se pjesništvu religiozne tematike prepoznaju pesimizam i gorčina. Njegovo pjesništvo religiozne tematike, stoga jednim svojim dijelom čovjeka u odnosu čovjek-Bog prikazuje kao „herojskoga čovjeka“; budeći nacionalni zanos, Nazor naglašava moć čovjeka, povjerenje u Boga i Njegovu snagu. Oba pjesnika izražavaju vlastite vjerske sumnje te se bave egzistencijalnim pitanjima.

Ključne riječi: Kranjčević, Nazor, moderna, religiozno pjesništvo, skepsa

STUMBLER AND HEROIC MAN – KRANJČEVIĆ AND NAZOR ON THE RELATIONSHIP BETWEEN GOD AND MAN

Abstract

The late 19th and early 20th centuries brought changes in religious views in art. The traditional view of accepting God continues, but there are also certain doubts about man's position in relation to God, the relationship of the biblical account of life to reality. In that period, along with many others, two successful poets appeared - Silvije Strahimir Kranjčević and Vladimir Nazor, who found inspiration in biblical paintings and motifs. Although literary history and criticism primarily consider him a poet of realism, Kranjčević is considered a forerunner of a new literary period - modernity. With his pessimistic worldview, he offers a different view of the relationship between man and God, within which man is perceived as a "stumbled man." On the other hand, Nazor manifests himself as a poet of optimism in part of his poetic oeuvre, but pessimism and bitterness can also be recognized in his religious poetry. His poetry on religious themes, therefore, in one of its parts portrays man in the man-God relationship as a "heroic man"; awakening national enthusiasm, Nazor emphasizes man's power, trust in God, and His strength. Both poets express their own religious doubts and deal with existential issues.

Keywords: Kranjčević, Nazor, moderniy, religious poetry, scepticism

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Korina Dominić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišne prvostupnice Hrvatskog jezika i književnosti i Pedagogije, izjavljujem da je ovaj završni/diplomski rad rezultat isključivo mogega rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i literatura. Izjavljujem da ni jedan dio završnoga/diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, stoga ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnoga/diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, rujan 2021.

Potpis

Dominić

**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOGA/DIPLOMSKOGA RADA (PODCRTAJTE
ODGOVARAJUĆE) U DIGITALNI REPOZITORIJ FILOZOFSKOGA FAKULTETA
U SPLITU**

Student/Studentica: Korina Dominić

Naslov rada: Posrnuli i herojski čovjek – Kranjčević i Nazor o odnosu Boga i čovjeka

Znanstveno područje: Humanističko područje

Znanstveno polje: Filologija

Vrsta rada: Teorijsko

Mentor/Mentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): dr. sc. Ivana Odža, doc.

Sumentor/Sumentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime):

Članovi Povjerenstva (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): dr. sc. Lucijana Armanda Šundov, doc., dr. sc. Ivana Odža, doc., dr. sc. Tea-Tereza Vidović Schreiber

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanoga završnoga diplomskoga rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice potpuno odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

- ☒ a) u otvorenom pristupu
- b) dostupan studentima i djelatnicima FFST-a
- c) dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6 mjeseci / 12 mjeseci / 24 mjeseca (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).
- (zaokružite odgovarajuće)

U slučaju potrebe (dodatnoga) ograničavanja pristupa Vašemu ocjenskomu radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnomu tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: Split, rujan 2021.

Potpis studenta/studentice: